

1. სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ - მისი სამი განზომილება

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში ყურადღება გამახვილებულია იმაზე, თუ რისი კეთების უნარს უნდა ფლობდნენ მოსწავლეები, და არა იმაზე, თუ რა უნდა ასწავლოს მათ მასწავლებელმა. სამი ძირითადი პრინციპი, რომლითაც იმართება მოსწავლესა და შედეგზე ორიენტირებული სწავლის პროცესი, შესანიშნავად გამოიხატება შემდეგი მაგალითით:

- აზრის თავისუფლება და აზრის გამოხატვის თავისუფლება წარმოადგენს დემოკრატიულ პროცესებში მონაწილეობის აუცილებელ პირობას და ძირითად სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებას. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების პროცესში მოსწავლეები იძენენ ცოდნას აზრის თავისუფლებისა და აზრის გამოხატვის თავისუფლების შესახებ, აფასებენ ამ უფლებას და იციან, როგორ არის იგი დაცული ეროვნული კონსტიტუციით. ეს წარმოადგენს სწავლის შემეცნებით განზომილებას (ცოდნა, კონცეფციები და გაგება).
- მოსწავლეები სწავლობენ, როგორ გამოიყენონ ეს ძირითადი უფლება. ვინაიდან ამ უფლებით აქტიურად სარგებლობა უმნიშვნელოვანესია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ჩართულობისათვის; ხელი ეწყობა მოსწავლეების წახალისებას, ჩამოაყალიბონ და გამოთქვან თავიანთი მოსაზრებები სხვადასხვა გზით, მათ შორის, საჯარო გამოსვლების საშუალებით (უნარებზე დაფუძნებული სწავლის განზომილება).
- აზრის გამოხატვის თავისუფლებით სარგებლობისას, მოსწავლეებს სჭირდებათ მხნეობა, რათა საკუთარი მოსაზრება გამოხატონ მაშინაც კი, როცა უმრავლესობას საწინააღმდეგო შეხედულება აქვს. ისინი ისმენენ სხვათა მიერ გამოხატულ მოსაზრებებს, შემწყნარებლობითა და პიროვნებისადმი პატივისცემის სულისკვეთებით. საკითხის შესახებ განსხვავებული მოსაზრებების გამო

უთანხმოებისა და დაპირისპირების მოთოკვითა და აღკვეთით და განსხვავებული მოსაზრებებისათვის პიროვნული ხასიათის მიცემისაგან თავის შეკავებით, შესაძლებელია კონფლიქტების არამალადობრივი საშუალებებით მოგვარება (გაგების, დამოკიდებულებებსა და ღირებულებებზე დაფუძნებული განზომილება).

ის, რასაც ზემოთ მოყვანილი მაგალითი გვიჩვენებს, შეიძლება განზოგადებულ იქნას, არა მარტო იმ თვალსაზრისით, თუ რა უნარს უნდა ფლობდნენ მოსწავლეები ადამიანის სხვა უფლებებით სარგებლობისას, არამედ ზოგადად სწავლისა და განათლების თვალსაზრისით. იმისათვის, რომ მოსწავლეთა ქმედებები ადეკვატური იყოს და გაღრმავდეს ის კომპეტენციები, რომელთაც ისინი ფლობენ, სწავლა უნდა მიმდინარეობდეს ამ სამი განზომილებით, რომელიც ერთმანეთს ავსებს - ცოდნა, კონცეფციები და გაგება; უნარები; დამოკიდებულებები და ღირებულებები. უკვე რამდენიმე ათწლეულია, მეთოდისტები და მასწავლებლები თანხმდებიან სწავლის ამ კონცეფციაზე.

მოსწავლეები ამ გზით იღებენ განათლებას; რა უნდა გააკეთოს დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაზე პასუხისმგებელმა მასწავლებელმა იმისათვის, რომ შექმნას სწავლის ადეკვატური შესაძლებლობები? პასუხი შემდეგია:

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება უნდა დაეხმაროს მოსწავლეებს, რათა ისინი ჩამოყალიბდნენ ახალგაზრდა მოქალაქეებად, რომლებსაც:

- აქვთ ცოდნა იმის შესახებ, თუ რას წარმოადგენს ადამიანის უფლებები და ის პირობები, რომლებზეც ამ უფლებების დაცვაა დამოკიდებული (რაც ხორციელდება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების „შესახებ“ სწავლის საშუალებით);
- აქვთ სკოლაში, როგორც მიკროსაზოგადოებაში ყოფნის გამოცდილება, სადაც დაცულია მოსწავლეთა თავისუფლება და თანასწორობა; აქვთ ცოდნა იმის შესახებ, თუ როგორ დაიცვან საკუთარი უფლებები (რაც ხორციელდება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების დაცვის „საფუძველზე“ სწავლით);

— გააჩნიათ კომპეტენცია/უნარი და თავდაჯერებულობა, რათა დაიცვან საკუთარი უფლებები და, ამავდროულად, ჩამოყალიბებული პასუხისმგებლობის გრძნობით ეკიდებოდნენ სხვა ადამიანებსა და იმ საზოგადოებას, სადაც მათ უწევთ მოღვაწეობა (რაც ხორციელდება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების დაცვის „მიზნით“ სწავლის საშუალებით).

1.1 დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების

შემეცნებითი განზომილება: დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა „შესახებ“

სწავლა

ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის საბაზო საფეხურზე, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე მოსწავლეებმა უნდა შეისწავლონ ისეთი მნიშვნელოვანი დოკუმენტები, როგორცაა ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია და ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია (ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია). ზემოთ მოყვანილი მაგალითიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მოსწავლეებმა უნდა იცოდნენ, რომ ყველა ადამიანს შეუძლია, ისარგებლოს თავისუფალი აზრის უფლებითა და გამოხატვის თავისუფლებით, ასევე, შეუძლია მიიღოს ინფორმაცია ნებისმიერი მედიასაშუალებით, რომელიც თავისუფალია ცენზურისაგან, გამონაკლისის დაშვება შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როცა ეს სასარგებლო მიზნით ხდება და მხოლოდ გარკვეულ გარემოებებში (ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, მუხლი 10). ქვეყნის კონსტიტუცია და სამართლებრივი გარემო უნდა ასახავდეს და იცავდეს ადამიანის უფლებათა სტანდარტებს და მოსწავლეებისათვის მათ შესახებ ცოდნის გადაცემაც ამ კუთხით უნდა წარმოებდეს. მოსწავლეებს უნდა ესმოდეთ, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანი და აუცილებელია დემოკრატიისათვის თუნდაც მხოლოდ ეს უფლება.

ასევე, მოსწავლეები უნდა იცნობდნენ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-14 მუხლს. რომელიც ეხება თანასწორობისა და დისკრიმინაციის დაუშვებლობის პრინციპებს: ქალი და კაცი, მდიდარი და ღარიბი, ახალგაზრდა და მოხუცი, მოქალაქე და ემიგრანტი – ჩვენ ყველა თანაბრად ვსარგებლობთ ამ უფლებებით. ამ უფლებებით

სარგებლობა წარმოადგენს პროცესს, რომელიც განვითარებას ექვემდებარება და ადამიანის უფლებების დაცვაზე დაფუძნებული დემოკრატიული სისტემების მქონე სახელმწიფოების დღის წესრიგში მუდმივად დგას.

და ბოლოს, მოსწავლეებს უნდა ესმოდეთ, თუ რატომ უნდა იცავდეს თავის უფლებებს კანონი და რომ მათ, ასევე, ეკისრებათ პასუხისმგებლობაც (ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, მუხლი 29). გამოხატვის თავისუფლება საშუალებას აძლევს მოქალაქეებს, პლურალისტურ საზოგადოებაში წინ წამოწიონ თავიანთი ინტერესები, ხოლო კონკურენტული გარემო გულისხმობს იმას, რომ იქნებიან წარმატებულებიც და ხელმოცარულებიც. კონსტიტუციამ, წესებმა და კანონებმა უნდა უზრუნველყოს ისეთი გარემო, რომელიც გარკვეულად შეზღუდავს ძლიერთა თავისუფლებებს და დაიცავს სუსტებს – განსხვავებათა ლეგალიზაციის გარეშე. ყველა პრობლემა წესებით ვერ გვარდება, ასე რომ საზოგადოების წევრებს უნდა გააჩნდეთ ურთიერთპასუხისმგებლობა.

გარდა იმისა, რომ ადამიანის უფლებები სამართლებრივ ჩარჩოებს ქმნის, ისინი, ასევე, ნორმატიული ხასიათისაც არის. აქედან გამომდინარე, მოსწავლეები უნდა აცნობიერებდნენ, თუ რა დოზით შეუძლიათ მათ ისარგებლონ ადამიანის უფლებებით სკოლის საზოგადოებაში და, ზოგადად, ფართო საზოგადოებაში.

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია (ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, 1950 წლის 4 ნოემბერი)

მუხლი 10

გამოხატვის თავისუფლება

1. ყველას აქვს უფლება გამოხატვის თავისუფლებისა. ეს უფლება მოიცავს პირის თავისუფლებას, ჰქონდეს შეხედულებები, მიიღოს ან გაავრცელოს ინფორმაცია თუ მოსაზრებები საჯარო ხელისუფლების ჩაურევლად და სახელმწიფო საზღვრების მიუხედავად. ეს მუხლი ხელს არ უშლის სახელმწიფოს, განახორციელონ რადიომაუწყებლობის, სატელევიზიო ან კინემატოგრაფიულ საწარმოთა ლიცენზირება.
2. ამ თავისუფლებათა განხორციელება, რამდენადაც ის განუყოფელია შესაბამისი

ვალდებულებისა და პასუხისმგებლობისაგან, შეიძლება დაექვემდებაროს ისეთ წესებს, პირობებს, შეზღუდვებს ან სანქციებს, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უწესრიგობისა თუ დანაშაულის აღსაკვეთად, ჯანმრთელობის ან მორალის დაცვის მიზნით, სხვათა რეპუტაციის ან უფლებების დასაცავად, საიდუმლოდ მიღებული ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან ასაცილებლად ან სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად.

მუხლი 14

დისკრიმინაციის აკრძალვა

ამ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებითა და თავისუფლებებით სარგებლობა უზრუნველყოფილია ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე, განურჩევლად სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულებების, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილების, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადების თუ სხვა ნიშნისა.

ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია (1948 წლის 10 დეკემბერი)

მუხლი 29

1. ყოველ ადამიანს აქვს მოვალეობანი საზოგადოების წინაშე, რადგან მხოლოდ საზოგადოებაშია შესაძლებელი მისი პიროვნების თავისუფალი და სრული განვითარება.
2. თავის უფლებათა და თავისუფლებათა განხორციელებისას, ყოველი ადამიანი უნდა განიცდიდეს მხოლოდ ისეთ შეზღუდვებს, როგორც კანონითაა დადგენილი მარტოდენ იმ მიზნით, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს სხვების უფლებათა და თავისუფლებათა ჯეროვანი აღიარება და პატივისცემა და დაკმაყოფილდეს ზნეობის, საზოგადოებრივი წესრიგისა და საერთო კეთილდღეობის სამართლიანი მოთხოვნები დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

მოკლედ, ეს სამი მუხლი გამოხატავს ინდივიდუალურ თავისუფლებებსა და საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვით ამ თავისუფლებათა რეგულირებას შორის არსებულ ერთგვარ დაპირისპირებას. საზოგადოებრივი წესრიგი, ერთი მხრივ, ზღუდავს და, მეორე მხრივ, იცავს ამ თავისუფლებებს.

მოსწავლეები, რომელთაც შეუძლიათ ამის ახსნა, საკმაო ინფორმაციას ფლობენ დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა „შესახებ“, და სწორედ ეს წარმოადგენს დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების შემეცნებით განზომილებას.

1.2 დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების

მონაწილეობითი განზომილება: დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „მიზნით“ სწავლა

დემოკრატიულ საზოგადოებაში ჩართულობა გულისხმობს, რომ მოსწავლეებმა უნდა ისწავლონ, თუ როგორ გამოიყენონ ის უფლებები და თავისუფლებები, რომელიც მათ აქვთ მინიჭებული, მაგალითად, საკუთარი უფლება ინფორმაციის ხელმისაწვდომობაზე, თავისუფალი აზროვნების, აზრისა და გამოხატვის თავის უფლება. მათ, აგრეთვე, უნდა ჰქონდეთ სხვებთან ურთიერთობის საკუთარი გამოცდილება – მაგალითად, ჯგუფში თავიანთი ინტერესების გამოხატვა, დათმობაზე მოლაპარაკებები ან შეთანხმება იმის თაობაზე, თუ როგორ განიმარტება „საყოველთაო კეთილდღეობა“ (ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, მუხლი 29). მათ უნდა შეეძლოთ წესების ფარგლებში მოქმედება და დაწესებული შეზღუდვების დაცვა. ისინი პასუხისმგებლობით უნდა ეკიდებოდნენ სხვათა კეთილდღეობას და მთლიანად საზოგადოების კეთილდღეობას.

მოკლედ, მოსწავლეებს არა მარტო უნდა ესმოდეთ, თუ რამნიშვნელობა აქვს ადამიანის უფლებათა დაცვის ზემოთგანხილულ სამ მუხლს შორის არსებულ კავშირს, არამედ უნდა ისწავლონ, თუ როგორ დააფასონ ის ღირებულებები, რომლებიც ამ მუხლებით არის დაცული და იმოქმედონ შესაბამისად. ამგვარად, მათ უნდა შეეძლოთ თავიანთი ინტერესების სხვათა და მთლიანად საზოგადოების ინტერესებთან შეთანხმება.

მოსწავლეებმა, რომლებიც ამ პრინციპებზე არიან აღზრდილნი, იციან, როგორ მიიღონ მონაწილეობა დემოკრატიულ საზოგადოებაში. ეს არის დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების მონაწილეობითი განზომილება – დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების დაცვის „მიზნით“ სწავლა, ასე ვთქვათ, დემოკრატიის, კანონის უზენაესობისა და ადამიანის უფლებების ხელშეწყობისა და დაცვის მიზნით.

1.3 დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების

კულტურული განზომილება: დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „საშუალებით“ სწავლა

ცოდნა და უნარები ადამიანს აძლევს საშუალებას, მონაწილეობა მიიღოს დემოკრატიულ პროცესებში, მხოლოდ ტექნიკური თვალსაზრისით, რაც ადამიანის ჭეშმარიტ დემოკრატიად ჩამოყალიბებისათვის საკმარისი არ არის. მაგალითად, იმ შემთხვევაში, თუ ამგვარ ცოდნასა და უნარებს ფლობს რასისტი, მაშინ იგი ბოროტად გამოიყენებს მათ, ანუ გამოიყენებს დემოკრატიულ, ადამიანის უფლებათა პრინციპებზე დაფუძნებული საზოგადოების წინააღმდეგ შეტევის იარაღად. პირდაპირ უნდა ითქვას, რომ ცოდნა და უნარები, რომელთაც ზურგს არ უმაგრებს ადამიანის უფლებათა ღირებულებები, უსარგებლოა დემოკრატიისათვის.

აქედან გამომდინარე, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებას გააჩნია კულტურული განზომილება. სწავლებისა და სწავლის კულტურა უნდა ასახავდეს დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ძირითად გზავნილს.

ცოდნის შეძენა შესაძლებელია სწავლებისა და ინსტრუქციების მიღების საშუალებით (ლექციის მოსმენა, კითხვა); კომპეტენციების დაუფლება–განვითარება შესაძლებელია ტრენინგის საშუალებით (დემონსტრირება, პრაქტიკა, წვრთნა). ამგვარად, მოსწავლეები გამოცდილებით იძენენ ღირებულებებს და მათ ასევე გამოცდილებით უყალიბდებათ დამოკიდებულებები.

მაგალითად, ახალგაზრდებს თვითშეფასება უყალიბდებათ მშობლებისა და მასწავლებლების წყალობით. მხოლოდ ის მოსწავლეები ეპყრობიან იმავე პატივისცემით

თავიანთ თანატოლებს, რომელთაც აქვთ მასწავლებლების მხრიდან პატივისცემით მოპყრობის გამოცდილება. ადამიანის უფლებათა ღირებულებებთან ზიარება სკოლაში სოციალიზაციის პროცესით ხდება - სწავლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „საშუალებით“.

ადამიანის უფლებათა ღირებულებები განმარტებულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის, ევროპის საბჭოს და სხვა ორგანიზაციების მიერ და ისინი მოიცავს თანასწორობის პრინციპსა და დისკრიმინაციის დაუშვებლობის პრინციპს; მონაწილეობას, ჩართულობასა და ანგარიშვალდებულებას.

მაშინ, როცა დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების „შესახებ“ სწავლება გარკვეულ სასკოლო საგანთა (მაგ. სოციალური მეცნიერებები, ისტორია, სამოქალაქო განათლება) ამოცანას წარმოადგენს, დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „საფუძველზე“ განხორციელებული სწავლების პროცესი გამოწვევაა მთლიანი სკოლისთვის – დემოკრატია და ადამიანის უფლებათა დაცვა სკოლის საზოგადოების ძირითად პედაგოგიურ სახელმძღვანელო პრინციპს წარმოადგენს და, ასევე, წარმოადგენს იმ სპექტრს, რომელშიც განიხილება სკოლის მმართველობის ყველა ელემენტი.

2. ადამიანის უფლებათა სწავლება და მისი კავშირი დემოკრატიული მოქალაქეობის შესახებ განათლებასთან¹³

განათლება დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის და ადამიანის უფლებათა სწავლება მჭიდროდ არის ერთმანეთთან დაკავშირებული და ერთმანეთს ავსებს. მათ საერთო მიზნები და გამოყენების სფერო აქვთ, განსხვავება მხოლოდ შესწავლის საგანსა და პრიორიტეტებშია გამოხატული. დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის განათლების პრიორიტეტს უწინარესად წარმოადგენს როგორც დემოკრატიული უფლებები და მოვალეობები, ასევე საზოგადოების სამოქალაქო, პოლიტიკურ, სოციალურ, ეკონომიკურ, სამართლებრივ და კულტურულ პროცესებში აქტიური მონაწილეობა; მაშინ, როცა ადამიანის უფლებათა სწავლება ორიენტირებულია ადამიანთა უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ფართო სპექტრზე, საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ასპექტში.

ევროპის საბჭოს ქარტია დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა სწავლების შესახებ, რომელიც მიღებულ იქნა 2010 წლის 11 მაისს მინისტრთა კომიტეტის მიერ, მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციის (2010)7 ფორმით.

წინამდებარე თავში დეტალურად არის განხილული კავშირი ადამიანის უფლებათა სწავლებასა და დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის განათლებას შორის.

ათწლეულების წინ, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ და მისმა სპეციალიზებულმა სააგენტოებმა ფორმალურად სცნეს უფლება ადამიანის უფლებათა შესახებ განათლების მიღებაზე, რაც გულისხმობს მოქალაქეების უფლებას, ინფორმირებული იყვნენ მათი ქვეყნის მიერ რატიფიცირებული, ადამიანის უფლებათა დაცვის შესახებ არსებულ ხელშეკრულებებში შესული უფლებებისა და თავისუფლებების შესახებ. ქვეყნების მთავრობები პასუხისმგებელი არიან, დაიცვან აღნიშნული უფლებები მათ მიერ მიღებული კანონების, გატარებული პოლიტიკისა და პრაქტიკული ღონისძიებების საშუალებით. ამ კუთხით მიღწეული წარმატებების შესახებ ისინი პერიოდულად ანგარიშით წარსდგებიან ხელშეკრულების შესრულებაზე პასუხისმგებელი ორგანოს წინაშე. სამეთვალყურეო ორგანიზაციები, როგორცაა ადამიანის უფლებათა დამცავი ორგანიზაციები, დიდ დახმარებას ეწევიან, სახელმწიფოების მიერ ამ კუთხით წარმოებული პოლიტიკის კონტროლის საქმეში.

¹³ ავტორი: ფელისა ტიბიტსი (2009). წყარო: ტიბიტსი ფ. (2008), „ადამიანის უფლებათა სწავლება“ ბაიაჯი მ. (რედ.) სწავლება მშვიდობის შესახებ, ენციკლოპედია, გამომცემლობა „Information Age Publishing“, მარლოტი, ჩრდილოეთ კაროლინას შტატი.

ცხადია, რომ მოქალაქეები უნდა ფლობდნენ ცოდნას თავიანთი უფლებების შესახებ, აფასებდნენ მათ და იცავდნენ სხვათა უფლებებს. ასევე, საჭიროა ვფლობდეთ ინფორმაციას იმის შესახებ, თუ რა სამართლებრივი პასუხისმგებლობა აკისრია მთავრობებს ჩვენი უფლებების დაცვის თვალსაზრისით. უნდა ვაფასებდეთ მოქალაქეთა ეთიკურ პასუხისმგებლობას, რომელიც მდგომარეობს ყოველდღიურ ცხოვრებაში, ადამიანის უფლებათა დაცვასა და მოფრთხილებაში. ცოდნის შეძენა ადამიანის უფლებათა შესახებ და მზადყოფნის გამომუშავება მასზედ, რომ პასუხისმგებლობით მოეკიდო როგორც საკუთარი, ასევე სხვათა უფლებების დაცვას, ცხოვრების ადრეულ ეტაპზე იწყება: ჩვენს ოჯახებში, სკოლებსა და საზოგადოებაში.

გაერთიანებული ერების ორგანოები, როგორცაა ადამიანის უფლებათა დაცვის უმაღლესი კომისარიატი, გაერთიანებული ერების განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის ორგანიზაცია (*UNESCO*) და გაეროს ბავშვთა ფონდი (*UNICEF*), სამთავრობათაშორისო ორგანიზაციებთან ერთად, როგორცაა ევროპის საბჭო და, ასევე, ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნულ სააგენტოებთან ერთად, რეკომენდაციას უწევენ ადამიანის უფლებათა სწავლებას, ხაზგასმით აღნიშნავენ რა, რომ სასკოლო სწავლებაში შეტანილ უნდა იქნას ადამიანის უფლებებისა და მათი დაცვის თემა.

ადამიანის უფლებათა სწავლებას გააჩნია როგორც ნორმატიული, ასევე, სამართლებრივი მხარე. ადამიანის უფლებათა სწავლების ნორმატიული მხარე გულისხმობს იმ ხელშეკრულებებსა და შეთანხმებებში შესული ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტების შესახებ თანხმობის მიღწევას, რომელთა შესრულების ვალდებულებასაც კისრულობენ სახელმწიფოები. აღნიშნული სტანდარტები მოიცავს როგორც სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებს, ასევე, სოციალურ, ეკონომიკურ და კულტურულ უფლებებს. უკანასკნელ წლებში არსებულ მზარდ ჩამონათვალს დაემატა გარემოს დაცვისა და კოლექტიური უფლებები. კანონზე ორიენტირებული ამგვარი მიდგომა განაპირობებს მონიტორინგისა და ანგარიშვალდებულების აუცილებლობას, რაც გარანტია იმისა, რომ სახელმწიფოთა მთავრობები განუხრელად იცავენ ადამიანის უფლებათა დაცვის თვალსაზრისით მათზე დაკისრებულ ვალდებულებებს, როგორც ფორმით, ასევე, არსით.

ადამიანის უფლებათა სწავლება ერთდროულად არის როგორც ნორმატიული, ასევე კულტურული ინიციატივა. იგი წარმოადგენს ღირებულებათა სისტემას, რომელიც ყოველ ადამიანს ეხმარება გააცნობიეროს, თუ რამდენად შეესაბამება მისი ყოველდღიური გამოცდილება ადამიანის უფლებათა დაცვის ნორმებსა და ღირებულებებს. საკითხი, ადამიანი უფლებათა დაცვაზე დაფუძნებული მიდგომის სასკოლო სწავლებასთან მისადაგების შესახებ, მოგვიანებით იქნება განხილული ამავე ტომში. საკლასო სისტემაში მიმდინარე, როგორც ადამიანის უფლებათა, ასევე, დემოკრატიული მოქალაქეობის სწავლებაში წინა პლანზეა წამოწეული ინტერაქტიული და მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლების მეთოდები. ადამიანის უფლებათა სწავლებისათვის დამახასიათებელია სწავლების შემდეგი ასპექტები:

- ემპირიული და აქტიურობაზე დაფუძნებული სწავლება: მოიცავს იმ ცოდნის გამოყენებას, რომელსაც ფლობენ მოსწავლეები და სთავაზობს მათ აქტივობებს, რომლებიც ავლენს მათ გამოცდილებასა და ცოდნას;
- პრობლემის წამოჭრა: წარმოშობს კითხვებს იმ ინფორმაციასთან და ცოდნასთან დაკავშირებით, რომელსაც მოსწავლეები ფლობენ;
- ჩართულობა: წახალისებს მოსწავლეებს, კოლექტიურად განმარტონ ცნებები, გააანალიზონ თემები და შეასრულონ აქტივობები;
- დიალექტიკური მეთოდი: მოსწავლეებისაგან მოითხოვს საკუთარი ცოდნის შედარებას სხვა წყაროებთან;
- ანალიტიკური მეთოდი: მოსწავლეები ფიქრობენ და ეძებენ პასუხებს კითხვებზე, თუ რატომ ჩნდება ესა თუ ის მოვლენა და რა მიზეზით არის განპირობებული ამ მოვლენათა წარმოშობა;
- პროდუქტიული: ადამიანის უფლებათა წინ წამოწევა, როგორც პიროვნულ, ასევე, პიროვნებათშორის ურთიერთობებში.
- სტრატეგიულ აზროვნებაზე ორიენტირებული: აიძულებს მოსწავლეებს, დასახონ საკუთარი მიზნები და გამონახონ მათ მისაღწევად საჭირო სტრატეგიული გზები;

— მიზანსა და მოქმედებაზე ორიენტირებული:საშუალებას აძლევს მოსწავლეებს, დაგეგმონ მათ მიზნებთან დაკავშირებული მოქმედებები.¹⁴

ბევრი ქვეყნის სასწავლო პროგრამაში, ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება შერწყმულია დემოკრატიული მოქალაქეობისა და მსოფლიო მოქალაქეობის შესახებ სწავლებასთან, სადაც მოქალაქეობის შესახებ განათლების ძირითად კონცეფციათა განზოგადება და უფრო კრიტიკულად განხილვა მიმდინარეობს. მიმდინარეობს ძირითადი კონცეფციებისა თუ ფაქტების შესახებ ცოდნისა და სამოქალაქო საზოგადოებაში დამკვიდრებული დამოკიდებულებებისა და სამოქალაქო საზოგადოებაში საჭირო უნარების განზოგადება და მათი მისადაგება გლობალური სოციალური პასუხისმგებლობების, სამართლიანობისა და სოციალური ქმედებებისადმი.

გარდა ამისა, ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლება პირდაპირ უწყობს ხელს მოსწავლეებს შორის სოციალური პასუხისმგებლობისა და ქმედებების ჩამოყალიბებას. ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლება არ შემოიფარგლება მხოლოდ მონაწილეობის, როგორც წარმომადგენლობითი დემოკრატიის ელემენტის, ხელშეწყობით, რადგან მსგავსი ქმედებები განიხილება უფლებათა ჭრილში. ქმედების გახორციელება შესაძლებელია შინაგანად აღქმული იყოს, როგორც უფლებით სარგებლობა. მსგავსი ქმედებები, ასევე, ჩაგვრისა და უსამართლობის წინააღმდეგ ქმედითი ინსტრუმენტის სახით შეიძლება იქნას გამოყენებული.

ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ფართო ნორმატიულმა ჩარჩოებმა და პოტენციურ შემსწავლელ სუბიექტთა ფართო სპექტრმა განაპირობა განსხვავებული გზების სიმრავლე, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელი ხდება ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება. მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება საერთაშორისო (და ზოგან რეგიონული) სტანდარტების უნივერსალურ ჩარჩოებშია მოქცეული, კონკრეტული თემები და მოსწავლეებისათვის მათი გადაცემის საშუალებები განისაზღვრება ადგილობრივი და ეროვნული კონტექსტის

¹⁴ადამიანის უფლებათა შესახებ განათლების აზიისა და წყნარი ოკეანის რეგიონული რესურსცენტრი ARRC [Asia-Pacific Regional Resource Center for Human Rights Education], (2003 წელი), „რა არის ადამიანის უფლებათა შესახებ განათლება“, ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ინსტრუმენტები, ბანგკოკი, ადამიანის უფლებათა შესახებ განათლების აზიისა და წყნარი ოკეანის რეგიონული რესურსცენტრი.

გათვალისწინებით. გარდა ამისა, სასკოლო გარემოში ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლება მორგებულია მოსწავლეთა ასაკობრივ ჯგუფებსა და, ასევე, ეროვნული/რეგიონული და სკოლის საგანმანათლებლო პოლიტიკის პირობებს.

ადამიანის უფლებების თემა და მისი შინაარსი, სკოლის საგანმანათლებლო პროგრამაში, განათლების პოლიტიკიდან გამომდინარე, შესაძლებელია ჩართულ იქნას კულტურათაშორისი სწავლების ფორმით, ან შესაძლებელია მისი ჩართვა არსებულ დისციპლინებში, როგორცაა ისტორია, სამოქალაქო განათლება, სოციალური და ჰუმანიტარული დისციპლინები. ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ინტეგრირება შესაძლებელია ხელოვნების შემსწავლელ პროგრამებსა და სკოლის ფარგლებში მოქმედ არაფორმალურ წრეებსა და ღონისძიებებშიც.

დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის განათლებისა და ადამიანის უფლებათა სწავლების შესახებ ევროპის საბჭოს ქარტიის რეკომენდაციით, ეს საგანმანათლებლო სფეროები მჭიდროდ არის ერთმანეთთან დაკავშირებული და ერთმანეთს ავსებს. მათ საერთო მიზნები და გამოყენების სფერო აქვთ, განსხვავება მხოლოდ შესწავლის საგანსა და პრიორიტეტებშია გამოხატული. დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის განათლების პრიორიტეტს უწინარესად წარმოადგენს როგორც დემოკრატიული უფლებები და მოვალეობები, ასევე, საზოგადოების სამოქალაქო, პოლიტიკურ, სოციალურ, ეკონომიკურ, სამართლებრივ და კულტურულ პროცესებში აქტიური მონაწილეობა; მაშინ, როცა ადამიანის უფლებათა სწავლება ორიენტირებულია ადამიანთა უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ფართო სპექტრზე, საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ასპექტში.

როდესაც სკოლაში ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება და დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის განათლება ერთმანეთს ერწყმის, ისინი ერთმანეთს ავსებს. განათლების საერთაშორისო ასოციაციის მიერ 1999 წელს ჩატარდა კვლევა „სამოქალაქო განათლების კვლევის“ სახელწოდებით, რომლის დროსაც კვლევის სუბიექტებს წარმოადგენდა 14 წლის 88 000 მოსწავლე, 27 ქვეყნიდან.¹⁵ კვლევის მიზანი იყო, ქვეყნებს შიგნით, ადამიანის უფლებათა შესახებ მოსწავლეების ცოდნის დონის შედარება სხვა

¹⁵ჯ. ტორნი-პურტა, ც.ჰ. ბარბერი და ბ. უილკენფელდი (2008 წელი), „როგორ აღიქვამენ და უფრო ხილდებიან ადამიანის უფლებებს და როგორ სარგებლობენ ადამიანის უფლებებით მოზარდები ოცდაშვიდ ქვეყანაში“, Journal of Social Issues, 64: 1.

სამოქალაქო საკითხების ცოდნის დონესთან და მოსწავლეების დამოკიდებულების შესწავლა ადამიანის უფლებათა ხელშეწყობასა და ამ უფლებებით სარგებლობასთან დაკავშირებით.

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ სკოლაში დემოკრატიის კუთხითა და საერთაშორისო საკითხებზე მუშაობით მიღებული გამოცდილება დადებითად ზემოქმედებს მოსწავლეების ცოდნის დონეზე, ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებით. ფაქტორებს, რომლებსაც შეიძლება ვუწოდოთ „დემოკრატია სკოლაში“, დადებითი გავლენა ჰქონდა მოსწავლეების ინდივიდუალურ დამოკიდებულებაზე ადამიანის უფლებათა მიმართ. ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების კვლევის შედეგად მიღებული მონაცემების ანალიზმა დაადასტურა, რომ მოსწავლეებს, რომლებსაც სკოლასა და საკლასო გარემოში ყველაზე მეტად უწევთ შეხება დემოკრატიის იდეალებთან, დადებითი დამოკიდებულება აქვთ ადამიანის უფლებების მიმართ. გარდა ამისა, მოსწავლეები, რომლებიც უფრო ღრმა ცოდნას ფლობდნენ ადამიანის უფლებათა შესახებ, უფრო ხშირად ერთვებოდნენ საერთაშორისო საკითხების განხილვაში, უფრო მტკიცე ნორმები გააჩნდათ აქტიური მოქალაქეობის შესახებ და პოლიტიკური განათლების უფრო მაღალ დონეს უჩვენებდნენ, იმ მოსწავლეებთან შედარებით, რომლებიც ნაკლებ ცოდნას ფლობდნენ ადამიანის უფლებების შესახებ.

სკოლები, რომლებიც მოსწავლეებს დემოკრატიული მოქალაქეობის შესახებ სწავლებასა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებას ერთმანეთთან დაკავშირებულს სთავაზობს, ხელს უწყობს მოსწავლეების ჩამოყალიბებას პასუხისმგებელ მოქალაქეებად, რომლებიც ერკვევიან საკუთარ უფლებებსა და თავისუფლებებში და სათანადოდ აფასებენ და უფრო ხილდებიან მათ.

3. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების კომპეტენციები

3.1 „მე ვისურვებდი, ჩემს მოსწავლეებს შეეძლოთ“

„მას შემდეგ, რაც პრეზენტაციის ტექნიკა დავამუშავეთ, მე ვისურვებდი, რომ ყველა ჩემმა მოსწავლემ შეძლოს, მიმართოს კლასს, ჩანაწერებში ჩახედვის გარეშე.“

„მას შემდეგ, რაც ჩვენ ექვსი გაკვეთილი მივუძღვეთ ჩვენი ქვეყნის კონსტიტუციის საფუძვლების შესწავლას, ყველაზე მცირე, რასაც მე ველი ყველა ჩემი მოსწავლისაგან, არის ის, რომ ისინი ახსნიან, როგორ მუშაობს ჩვენი საარჩევნო სისტემა და მოცემულ მომენტში რომელი პარტიები დგას ხელისუფლების სათავეში.“

„რამდენიმე თვის წინ კლასში პრობლემას წარმოადგენდა ის, რომ საკითხის განხილვისას, მოსწავლეები არ უსმენდნენ ერთმანეთს და აწყვეტინებდნენ საუბარს იმ მოსწავლეს, რომლის მოსაზრებასაც არ იზიარებდნენ. ჩვენ ბევრი ვისაუბრეთ აზრის თავისუფლად გამოხატვის უფლებაზე და იმაზე, რომ ამ უფლებით სარგებლობას მხოლოდ მაშინ აქვს აზრი, როდესაც ერთმანეთს პატივისცემით ვეპყრობით. სასწავლო წლის დასასრულისათვის, ვიმედოვნებ, რომ ბევრი მოსწავლე გააცნობიერებს ამას და ეცოდინება, როგორ მოიქცეს დისკუსიის დროს.“

ზემოთ მოყვანილი ციტატები წარმოადგენს იმის მაგალითს, თუ რას ფიქრობს დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაზე პასუხისმგებელი მასწავლებელი გაკვეთილების დაგეგმვის პროცესში: ამგვარად განისაზღვრება მიზნები. მასწავლებელი გეგმავს, თუ რისი კეთება უნდა შეძლონ მისმა მოსწავლეებმა და რისი მიღწევა შეუძლიათ მათ, იმ შემთხვევაში, თუ ძალისხმევას არ დაიშურებენ: მასწავლებელი გეგმავს, თუ რა მიზანს უნდა მიაღწიონ მისმა მოსწავლეებმა და ამის შემდეგ გეგმავს სწავლის პროცესსა და განსაზღვრავს მოსწავლეების საჭიროებებს საწყის ეტაპზე - მათ შესაძლებლობებსა და სირთულეებს, რომელთა დაძლევაც მოსწავლეებს დასჭირდებათ; მათ ძლიერსა და სუსტ მხარეებს.

ამგვარი მოსამზადებელი სამუშაო მასწავლებლებისათვის სიახლეს არ წარმოადგენს - ეს მათთვის კარგად აპრობირებული პრაქტიკაა. მასწავლებელთა უმრავლესობა არა მარტო გაკვეთილის თემასა და შესწავლის საგანზე ახდენს ყურადღების კონცენტრირებას - „არდადეგებამდე მე-19 საუკუნე უნდა დავასრულოთ“ - არამედ იმასაც განსაზღვრავს, თუ რა შედეგების მიღება სურს მოსწავლეებისაგან.

მიზნები, რომლებიც მოსწავლეებს უკავშირდება და უკავშირდება იმას, თუ რა შედეგები ექნებათ მათ, წარმოადგენს მოსწავლეების კომპეტენციებს. შემდგომ, ცხოვრებაში მოსწავლეებს მოუწევთ მასწავლებლის, მწვრთნელისა და ზედამხედველის გარეშე გაართვან თავი შექმნილ სიტუაციებს. სწავლების ტრადიციული მოდელი - ფორმალური ინსტრუქციები, მკაცრად განსაზღვრული სასწავლო პროგრამები - არ უწყობს ხელს მოსწავლის ჩამოყალიბებას დამოუკიდებელ, თავის თავში დარწმუნებულ და კომპეტენტურ პიროვნებად, იმ თვალსაზრისით, რომ სწავლების ტრადიციული მოდელი არ არის ორიენტირებული ისეთ განზომილებებზე როგორცაა უნარები, დამოკიდებულებები და ღირებულებები.

ზემოთ მოყვანილი სამი მაგალითი კომპეტენციების განვითარების სხვადასხვა განზომილებას გულისხმობს:

- პირველი მაგალითი გულისხმობს აუდიტორიასთან მხედველობითი კონტაქტის დამყარებასა და თავისუფლად საუბარს - ეხება შინაგან შესაძლებლობებს, რომლებიც არ არის დამოკიდებული შინაარსზე, მაგრამ მოსწავლეებს სძენს უნარს, რომელიც მათ ყოველთვის გამოადგებათ, მათ ხელთ არსებული ცოდნისა თუ ინფორმაციის გამომჟღავნებისა თუ სხვებისათვის გადაცემის პროცესში. ამ შემთხვევაში ვითარდება უნარი, ანუ სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „მიზნით“, ეხმარება მოსწავლეებს, ისარგებლონ მათთვის მინიჭებული ადამიანის უფლებით და მონაწილეობა მიიღონ დემოკრატიულ პროცესებში.
- მეორე მაგალითი გულისხმობს საარჩევნო სისტემის საფუძვლების გაგებასა და ინფორმაციის ფლობას იმის შესახებ, თუ ვინ გაიმარჯვა უკანასკნელ არჩევნებში და, შესაბამისად, ვინ შეადგენს ამჟამად მოქმედ მთავრობას; ეს არის დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „შესახებ“

სწავლების მაგალითი. ახალგაზრდა მოქალაქეები უნდა ფლობდნენ ცოდნას იმის შესახებ, თუ ადამიანის რომელი უფლებები - მაგალითად, არჩევნებში მონაწილეობის უფლება - არის შესული მათი ქვეყნის კონსტიტუციაში, სამოქალაქო უფლებების სტატუსით, და რა მნიშვნელობა ენიჭება მათ ხმას ქვეყნის საარჩევნო სისტემაში.

- და ბოლოს, მესამე მაგალითი გამოხატავს ღირებულებებისა და დამოკიდებულებების მნიშვნელობას. დემოკრატიას განსაზღვრავს პოლიტიკური კულტურა, რომელიც ყალიბდება იმ დამოკიდებულებებისა და ღირებულებების საფუძველზე, რომლის მიმართაც ერთგულებას იჩენენ მოქალაქეები, მოცემულ შემთხვევაში, ღირებულებებსა და დამოკიდებულებებს წარმოადგენს ურთიერთპატივისცემა და იმ მოსაზრებისადმი შემწყნარებლური დამოკიდებულება, რომელსაც მოსწავლეები შეიძლება არ იზიარებდნენ. მოსწავლეები მზად უნდა იყვნენ იმის გასაცნობიერებლად, რომ მათი უფლება - იყვნენ თავისუფალნი - უნდა ითვალისწინებდეს სხვათა უფლებებსაც. აქედან გამომდინარე, თავისუფლება გულისხმობს ვალდებულებებს. ადამიანის უფლებათა კულტურა გულისხმობს არამართო უფლებებით სარგებლობას, როგორც მოსწავლეების, ასევე, მასწავლებლისათვის, არამედ იმის გაცნობიერებასაც, რომ ჩვენ ერთმანეთის მიმართ გვაქვს ვალდებულება, პატივი ვცეთ სხვათა უფლებებს. ადამიანი ღირებულებებს გამოცდილებითა და დამაჯერებელი მოდელების საშუალებით ითვისებს - სწავლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების „საშუალებით“.

3.2 კომპეტენციები - ზოგადი განმარტება

კომპეტენციები გულისხმობს იმას, თუ რისი კეთება შეუძლია პიროვნებას, იმ სამ ასპექტში, რომელიც პიროვნების ინდივიდუალობის საფუძველს წარმოადგენს:

- რა ცოდნას ფლობს და რას აცნობიერებს;
- უნარები, რომლებიც პიროვნებას საშუალებას აძლევს, გამოიყენოს საკუთარი ცოდნა;

— იმ ცოდნასა და უნარებში დარწმუნება და მათი სათანადოდ შეფასება, რომელსაც ფლობს პიროვნება, რისი შედეგიც არის ამ ცოდნისა და უნარების პასუხისმგებლობითა და დამაჯერებლად გამოყენებისათვის მზადყოფნა.

ბოლო ასპექტს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. არა მარტო მასწავლებელი უნდა იყოს დარწმუნებული, რომ მისი მოსწავლეები ფლობენ კომპეტენციას, არამედ თავად მოსწავლეებმაც უნდა გააცნობიერონ ეს. მათ უნდა ჰქონდეთ შეგნებული, თუ რა გონებრივ რესურსებს ფლობენ ისინი და რა ამოცანისა თუ პრობლემის გადასაჭრელად უნდა გამოიყენონ ეს რესურსები. გარდა ამისა, მათ სჭირდებათ, იყვნენ თავიანთ შესაძლებლობებში დარწმუნებულები, რათა მიიღონ გამოწვევები და შესაძლო მარცხის რისკი, რაც მთელი ცხოვრების მანძილზე სწავლის პროცესს უკავშირდება.

3.3 როგორ შეუძლია მასწავლებელს, აღმოაჩინოს, რა კომპეტენციებს ფლობენ მისი მოსწავლეები? კომპეტენციები და მათი გამოვლენა

კომპეტენციები გულისხმობს ჩვენ „შიგნით“ არსებულ უნარებსა და პოტენციალს. აქედან გამომდინარე, ისინი დაფარულ უნარებსა და პოტენციალს წარმოადგენს. მაშინ როგორ შეუძლია მასწავლებელს, აღმოაჩინოს, რა კომპეტენციებს ფლობენ მისი მოსწავლეები?

მოვიყვანოთ მაგალითი. ლინგვისტი ნოამ ჩომსკი აღწერს მშობლიური ენის მატარებლის ენობრივ კომპეტენციას. მშობლიური ენის მატარებლები მუდმივად ქმნიან და აღიქვამენ წინადადებებს, რომლებიც მათ აქამდე არასდროს წარმოუთქვამთ და არც არასდროს სმენიათ. ენობრივ კომპეტენციას ჩვენ ვერ ვხედავთ, მაგრამ ჩვენ აღვიქვამთ მშობლიური ენის მატარებლის მიერ განხორციელებულ ქმედებას და, აქედან გამომდინარე, უნდა მივიჩნიოთ, რომ იგი ფლობს აზრის ჩამოყალიბებულად გადმოცემის კომპეტენციას.

კომპეტენცია არ არსებობს ვიზუალური გამოხატულების გარეშე, მაგრამ ასევე არ არსებობს არც ერთი მოქმედება კომპეტენციის გარეშე. მასწავლებლები თავიანთი მოსწავლეების კომპეტენციის განვითარებას აფასებენ მათ მიერ შესრულებული ქმედებებით - რისი კეთება შეუძლიათ მათ. ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლა მოსწავლეებს აძლევს კომპეტენციების დახვეწის შესაძლებლობას, ხოლო

მასწავლებლებს აძლევს მოსწავლეების მიღწევების შეფასებისა და მათი საჭიროებების განსაზღვრის საშუალებას. აღნიშნული დებულება ვრცელდება არა მარტო დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაზე, არამედ, ზოგადად, სწავლებასა და სწავლაზე.

3.4 მოსწავლეთა კომპეტენციები დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების სფეროში - მოდელი

ჩვენ მოსწავლის კომპეტენციის განვითარებას მოსწავლის მიერ შესრულებული მოქმედების ჩვენეული აღქმის საშუალებით ვაფასებთ. კომპეტენციები უხილავია და მათი გამოვლენა მხოლოდ მოდელის შექმნით შეგვიძლია, რომელიც გვეხმარება სწავლის მიზნების განსაზღვრასა და მოსწავლეთა მიღწევების შეფასებაში.

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების წინამდებარე გამოცემაში ჩვენ ჩავრთეთ კომპეტენციათა შემდეგი მოდელი, რომელიც შეესაბამება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ძირითად პრინციპებს - სწავლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის საშუალებით, დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ და დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის მიზნით.

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში მოსწავლეთა კომპეტენციები მოიცავს შემდეგ ჩამონათვალს:

- პოლიტიკური ანალიზი და მსჯელობა;
- უნარები (იხილეთ წინამდებარე წიგნის ნაწილი 3);
- მოქმედება და პოლიტიკაში მონაწილეობა;
- პიროვნული და სოციალური კომპეტენციები.

3.4.1 პოლიტიკური ანალიზისა და მსჯელობის კომპეტენციები

დემოკრატიული მოქალაქეობა გულისხმობს, რომ მოქალაქეებს უნდა ესმოდეთ საკითხი, რომელსაც განიხილავენ, რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს მოქალაქეების ინფორმირებულობას და იმას, რომ მოქალაქეები ფლობდნენ პრობლემების, განსახილველი საკითხისა და კონფლიქტის ანალიზის უნარს. ეს წარმოადგენს

კომპეტენციების განვითარების შემეცნებით განზომილებას (პოლიტიკური საკითხების „შესახებ“ სწავლა).

აღქმისა და შემეცნების ამ დონის გარეშე, მოქალაქე დემაგოგების, ლობისტებისა და პოპულისტების იოლ სამიზნედ იქცევა და ვერ შეძლებს ინდივიდუალური თუ ჯგუფის ინტერესების განსაზღვრასა და მასზე მოლაპარაკებების წარმოებას. ჩვენ ვართ დამოკიდებული მედიაზე, როგორც ინფორმაციის წყაროზე და უნდა ვფლობდეთ მედიის მიერ მოწოდებული ინფორმაციის კრიტიკული ანალიზის უნარს.

პოლიტიკური ნაბიჯის გადადგმა, ისევე როგორც ცხოვრებაში ნებისმიერი ნაბიჯის გადადგმა, შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ვიცით, რისი მიღწევა გვსურს. ჩვენ უნდა შეგვეძლოს საკუთარი ინტერესებისა და მიზნების განსაზღვრა, მოთხოვნილებებსა და საჭიროებებს შორის, ღირებულებებსა და პასუხისმგებლობებს შორის ბალანსის გამონახვა. პოლიტიკა არის გადაწყვეტილების მიღების პროცესი, რომელიც პრობლემების გადაჭრასა და კონფლიქტების მოგვარებას ემსახურება; არ არსებობს არჩევანი, რომელიც გადაწყვეტილების არმიღებას გულისხმობს, ხოლო გადაწყვეტილების მიღება მსჯელობის გარეშე შეუძლებელია.

მზარდი კომპლექსურობა, რომელიც მოდერნიზაციის ეპოქაში ჩვენი საზოგადოების მახასიათებელს წარმოადგენს, ძალიან მაღალ მოთხოვნებს უყენებს „რიგითი მოქალაქის“ ანალიზისა და მსჯელობის კომპეტენციას. საკითხების პერსონალიზება - პოლიტიკური ლიდერების მიმართ ნდობის ან უნდობლობის გამოცხადება - არის ერთ-ერთი გზა ამ კომპლექსურობის შემსუბუქებისაკენ. განათლება, და არა მარტო დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ, წარმოადგენს იმ ძირითად საშუალებას, რომელიც მოქალაქეებს აძლევს შესაძლებლობას, მუდმივად იყვნენ ჩართული ისეთ საკითხებზე გადაწყვეტილებების მიღების პროცესებში, რომლებიც მათ ეხებათ.

3.4.2 უნარები

მოსწავლეებს უნდა გააჩნდეთ გონებრივი რესურსები - უნდა ფლობდნენ უნარებსა და ტექნიკას - რათა სისტემატურად იღებდნენ და იყენებდნენ ინფორმაციას და

დამოუკიდებლად აყალიბებდნენ თავიანთ მოსაზრებებს. ეს რესურსები მოსწავლეებს აძლევს შესაძლებლობას:

- მიიღონ ინფორმაცია როგორც მედიის საშუალებით, ასევე, პირველწყაროდან, გამოცდილებითა და კვლევის საშუალებით - ბეჭდვითი და ელექტრონული მედიის გამოყენების, ინტერვიუებისა და კვლევების წარმოების, განსჯა-მსჯელობის და ა.შ. ტექნიკა;
- შეარჩიონ და დაიმახსოვრონ ინფორმაცია (კონსტრუქტივისტული სწავლა) - დაგეგმვის, დროის განსაზღვრის, კითხვის, ფიქრის, ჩანაწერების გაკეთების ტექნიკა;
- განსაზღვრონ, წარმოადგინონ, სხვებს გაუზიარონ და დაიცვან თავიანთი მოსაზრებები - გასავრცელებელი მასალის, პოსტერების, ნაშრომების, PowerPoint-ში მომზადებული პრეზენტაციების შექმნის, ლექციების, განხილვების, დებატების და ა.შ. მომზადების ტექნიკა (ერთობლივი კონსტრუქტივისტული სწავლა და დეკონსტრუქცია);
- გაიაზრონ სწავლისა და შეძენილი ცოდნის გამოყენების პროცესები და შედეგები.

ეს უნარები, მნიშვნელოვანწილად, საჭიროა არა მხოლოდ დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში, არამედ, ზოგადად, სკოლაში. მათი საშუალებით შესაძლებელი ხდება მოსწავლეების მომზადება სწავლის უფრო მაღალი საფეხურისათვის და კვალიფიციური სამუშაო ადგილებისათვის. ამ ფორმალური, კონტექსტს მოცილებული უნარების განვითარება, დისციპლინათმორისი წვრთნის საშუალებით, აუცილებელიც არის და შესაძლებელიც.

3.4.3 მოქმედებისათვის მზადყოფნა

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებისას მოსწავლეებისათვის ფორმალური უნარების გამომუშავება ხელს უწყობს დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების დაცვის მიზნით სწავლას, მაგრამ მხოლოდ ამით შემოფარგვლა არ არის საკმარისი. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში სკოლა მიჩნეულია მიკროსაზოგადოებად, სადაც მოსწავლეები თავიანთი გამოცდილებით სწავლობენ, თუ როგორ მიიღონ მონაწილეობა

საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ პროცესებში. კომპეტენციები, რომლებიც სკოლაში გამომუშავდება, მოიცავს:

- საკუთარი სურვილებისა და მოთხოვნილებების გაცნობიერებას, საკუთარი ინტერესების გარკვევასა და წინ წამოწევას;
- ხმის მიცემას, არჩევნებში მონაწილეობას ამომრჩევლისა და კანდიდატის ფუნქციებით (კლასის წარმომადგენლების არჩევა);
- მოლაპარაკებების წარმოებასა და გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში მონაწილეობას;
- გადაწყვეტილებების მიღების პროცესზე ზემოქმედებას ინფორმირებულობის დონის ამაღლებით, ლობირებითა და კოლექტიური აქტივობით;
- წესებისა და სანქციების ჩარჩოების არსებობის აუცილებლობის გაცნობიერებასა და სათანადოდ შეფასებას.

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება და, ზოგადად, სკოლა გადამწყვეტ როლს თამაშობს მოსწავლეებისათვის სწავლის შესაძლებლობების შექმნის თვალსაზრისით, რათა მათ, აქ მიღებული განათლების გამოყენებით, თავიანთი წვლილი შეიტანონ იმ საზოგადოების წინსვლაში, რომელსაც ეკუთვნიან. თუმცა სკოლას მოსწავლეების მიერ ამოცანებისათვის თავის გართმევისა და მათი კომპეტენციების განვითარების შეფასების საკუთარი საზღვრები გააჩნია. შექმნილი ცოდნისა და კომპეტენციების გამოვლენის შესაძლებლობები სკოლის ფარგლებს სცდება, გადადის ფართო საზოგადოებაში და გრძელდება მოზრდილობის პერიოდში. შემდგომში რთულია და უფრო მეტად შეუძლებელია სწავლის შედეგების დაკავშირება სკოლაში შექმნილ ცოდნასა და უნარებთან.

3.4.4 პიროვნული და სოციალური კომპეტენციები

კომპეტენციის ცნება გარკვეულწილად რთულდება, როდესაც ღირებულებებისა და დამოკიდებულებების განზომილებას ესადაგება. მეორე მხრივ, ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანია ის, თუ როგორ ართმევს თავს მოსწავლე დავალებას, როგორ იქცევა იგი და, აქედან გამომდინარე, მოქმედებისათვის მზადყოფნა შესაძლებელია მიჩნეულ იქნეს კომპეტენციად. კომპეტენციის განვითარების ეს განზომილება ესადაგება

დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „საშუალებით“ სწავლას. იგი მოიცავს შემდეგს:

- საკუთარ თავსა და შესაძლებლობებში დარწმუნებულობა და თვითშეფასება;
- თანაგრძნობა;
- ურთიერთპატივისცემა;
- კომპრომისზე წასვლის აუცილებლობის გაცნობიერება;
- პასუხისმგებლობა;
- ადამიანის უფლებათა გაცნობიერება, როგორც საერთო ღირებულებებისა, რომელთა საშუალებითაც შესაძლებელი ხდება მშვიდობის, სამართლიანობისა და სოციალური ერთობის შენარჩუნება.

3.5 მასწავლებელთა კომპეტენციები დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების სფეროში

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაზე პასუხისმგებელი მასწავლებელი განსაზღვრულ კომპეტენციებს უნდა ფლობდეს, რათა მან საკუთარ მოსწავლეებს ადეკვატური სასწავლო გარემო შესთავაზოს.

მასწავლებელთათვის განკუთვნილი ინსტრუმენტების ჩამონათვალი შეიცავს ინსტრუმენტს, რომელიც მასწავლებლებს ეხმარება, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებისას, კომპეტენციებზე ორიენტირებული მიზნების დასახვაში, რაზეც წინამდებარე თავის შესავალშია საუბარი. დამატებითი ინფორმაციის მისაღებად შეგიძლიათ იხილოთ ევროპის საბჭოს გამოცემა: რა უნდა გააკეთოს თითოეულმა მასწავლებელმა სამოქალაქო განათლებისა და ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლების ხელშესაწყობად: მასწავლებელთა კომპეტენციების ჩარჩო (სტრასბურგი, 2009 წელი).

4. „ჩვენ ვქმნით მსოფლიოს ჩვენს გონებაში“: კონსტრუქტივისტული მიდგომა დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებისადმი¹⁶

როდესაც წიგნში რაიმე ამბავს ვკითხულობთ, ჩვენს წარმოსახვაში ფილმის მსგავსი რამ იქმნება. ვამატებთ დეტალებს ან სცენებს, რომლებზეც ავტორი მიგვანიშნებს, ან რომელზეც არაფერს ამბობს; შეგვიძლია, პერსონაჟთა სახეებიც კი შევქმნათ წარმოსახვაში. ზოგიერთი ისტორია იმდენად ღრმად აღწევს ჩვენში, რომ ამ ისტორიაზე გადაღებული ფილმის ნახვის შემდეგ იმედგაცრუებულები ვრჩებით, ვინაიდან წარმოსახვაში ჩვენ გაცილებით უკეთესი ფილმი შევქმენით, რომელიც უნიკალურია, ვინაიდან ყოველი ადამიანი თავის გონებაში ერთსა და იმავე ისტორიაზე სხვადასხვა „ფილმს“ ქმნის.

ეს არის მაგალითი იმისა, თუ როგორ შეგვიძლია „შევქმნათ მსოფლიო ჩვენს გონებაში“. მსოფლიო, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ, არის ის მსოფლიო, როგორადაც ჩვენ მას აღვიქვამთ – იგი შედგება წარმოდგენებისა და გამოცდილებებისაგან, ცნებებისა და შეფასებებისაგან, რომელთა ავტორებიც ჩვენ თვითონ ვართ. სწავლისა და შემეცნების პროცესში ადამიანი ცდილობს, მისცეს ფორმა იმას, რაც მას ესმის და რასაც ის კითხულობს – მას სურს, კარგად გაიგოს ის, რასაც სწავლობს. ერთ-ერთმა მკვლევარმა, რომელიც ადამიანის ტვინს იკვლევდა, იგი დაახასიათა, როგორც „მანქანა, რომელიც მნიშვნელობების ძიებაშია“. რაღაც უნდა მოვუხერხოთ იმას, რაც აზრს არ ქმნის. თუ ინფორმაცია გამოტოვებულია, ჩვენ ან ვეძებთ მას, ან ვავსებთ ვარაუდით. სტერეოტიპები რთული საკითხების გამარტივებაში გვეხმარება“.¹⁷

მასწავლებლები გამოცდილებით აღმოაჩენენ ხოლმე, რომ როდესაც გაკვეთილს ატარებენ, ყოველი მოსწავლე ითვისებს და იმახსოვრებს სხვადასხვა გზავნილს. ზოგის მეხსიერებაში ინფორმაცია დიდხანს რჩება იმიტომ, რომ მისთვის ამ ინფორმაციას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, ხოლო ზოგს იგივე ინფორმაცია მეორე დილით უკვე აღარ ახსოვს, ვინაიდან მისთვის ამ ინფორმაციას არ ჰქონდა მნიშვნელობა.

¹⁶მოცემულ საკითხზე სრულყოფილი ინფორმაციისათვის იხილეთ ამ სერიის IV წიგნი.

¹⁷იხ. როლფგოლობი / პიტერკრაფი (რედაქტორები) სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ, წიგნი III: ცხოვრება დემოკრატიულ საზოგადოებაში, ევროპის საბჭოს გამომცემლობა, სტრასბურგი, 2008 წ. თავი 1, „სტერეოტიპები და ცრურწმენები.რა არის თვითმყოფადობა? როგორ აღვიქვამ სხვებს და როგორ აღმიქვამენ ისინი?“ გვ.19–38.

კონსტრუქტივისტული თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია, თუ რა ხდება მოსწავლის გონებაში.

კონსტრუქტივიზმი სწავლის პროცესს აღიქვამს, როგორც აბსოლუტურად ინდივიდუალურ პროცესს:

- მოსწავლეები აყალიბებენ მნიშვნელობას. ახალი ინფორმაცია უკავშირდება იმას, რაც მოსწავლემ უკვე იცის, ან რაც გაიგო.
- მოსწავლეებს, რომლებიც დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე მოდიან, თავიანთი ინდივიდუალური ბიოგრაფია და გამოცდილება აქვთ.
- სქესი, კლასი, ასაკი, ეთნიკური წარმომავლობა თუ რელიგია ყოველ მათგანს ინდივიდუალურ თვალთახედვას უყალიბებს.
- ჩვენ ინტელექტის სხვადასხვა ფორმის მატარებელი ვართ, რაც სცდება საყოველთაოდ მიღებულ გაგებას იმის თაობაზე, მათემატიკაში ხარ ძლიერი თუ ენების ათვისებაში.¹⁸
- არ არსებობს პიროვნული თუ პოლიტიკური მართებულობის აბსოლუტური სტანდარტი. ადამიანისთვის პრობლემად იქცევა ის, რასაც იგი პრობლემად აღიქვამს, მსმენელის გონება ირჩევს, დაიმახსოვროს თუ დაივიწყოს ინფორმაცია.

კონსტრუქტივისტული სწავლა შეიძლება დავყოთ სამ ქვეკატეგორიად და ამ შემთხვევაში მასწავლებლის როლი მნიშვნელოვანია მოსწავლეთა მხარდაჭერის თვალსაზრისით.

4.1 მოსწავლეები აყალიბებენ მნიშვნელობას - ისინი აღმოაჩენენ და ქმნიან რაღაც ახალს

მასწავლებელს შეუძლია, შემდეგნაირად დაეხმაროს მათ:

- შექმნას სწავლის შესაძლებლობები;
- დაუსახოს რთული და სააზროვნო ამოცანა;
- მიაწოდოს ინსტრუქციები შესწავლის საგნის შესახებ, მედიასაშუალებების გამოყენებითა და ლექციებით;
- გაამხნეოს და ხელი შეუწყოს მოსწავლის თვითშეფასების ამაღლებას.

¹⁸ იხ. ჰოვარდ გარდნერის ნაშრომი მრავალმხრივ ინტელექტზე.

4.2 მოსწავლეები ცდილობენ შესწავლილი მასალის რეკონსტრუქციას - იყენებენ შეძენილ ცოდნას პრაქტიკაში და სცდიან მას

ზოგადად, ყველა ჩვენგანი მიმართავს მსგავს ხერხს, მაგრამ სკოლაში ამ პროცესის ხელშემწყობი არის მასწავლებელი:

- მოსწავლეებს აძლევს მოსაზრებების გაზიარების, პრეზენტაციისა და დისკუსიის შესაძლებლობებს;
- ფორმალურად ატარებს ტესტირებებს და აფასებს მოსწავლეებს;
- მოსწავლეებს სთავაზობს ან სთხოვს პორტფოლიოს შექმნას;
- მოსწავლეებს აძლევს რთულ დავალებებს, მაგალითად, პროექტის სახით;

4.3 მოსწავლეები ცდილობენ საკუთარი ან ერთმანეთის შედეგების დეკონსტრუირებას, ან აკრიტიკებენ მათ

კრიტიკული შეფასებისა და ტესტირების ელემენტის გარეშე, სწავლების ნებისმიერი მცდელობა კარგავს მნიშვნელობას როგორც საზოგადოებისთვის, ასევე, თავად მოსწავლისთვის. აქ კი სწავლა მოიცავს სოციალურ განზომილებასაც.

5. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში ჩართულ მასწავლებელთა პროფესიული ეთიკა: სამი პრინციპი

თუ მოსწავლეები დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე თავიანთი შეხედულებებით მოდიან, ხოლო გაკვეთილების შემდეგ ყველანი მასწავლებლის შეხედულებას იზიარებენ, ეს უკვე პრობლემაზე მიუთითებს. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაზე პასუხისმგებელმა მასწავლებელმა არ უნდა მოახდინოს გავლენა მოსწავლეებზე, იმ შეხედულებებისა და ღირებულებების ჩანერგვის მიზნით, რომელსაც თავად მასწავლებელი იზიარებს. სკოლები საჯარო დაწესებულებებს წარმოადგენს და რასაც მშობლები და მთლიანად საზოგადოება ელის მასწავლებლისაგან, არის ის, რომ მასწავლებლები ბოროტად არ გამოიყენებენ თავიანთ პოზიციას და ხელს არ მიჰყოფენ მათი შვილების ინდოქტრინაციას.

აქედან გამომდინარე, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაზე პასუხისმგებელი მასწავლებლის პროფესიულ ეთიკას გადამწყვეტი როლი ენიჭება ამ სწავლების წარმატებით გახორციელებაში და, ზოგადად, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების სასკოლო პროგრამაში ჩართვის გამართლების თვალსაზრისით. შესაძლებელია გამოვყოთ მასწავლებელთა ეთიკის სამი ძირითადი პრინციპი, რომელთა ჩამოყალიბებაც უკავშირდება, 1970-იან წლებში ამ საკითხის ირგვლივ გერმანიაში გამართულ დებატებს.¹⁹

5.1 ინდოქტრინაციის დაუშვებლობის პრინციპი

მასწავლებლის მხრიდან დაუშვებელია მოსწავლეთა ინდოქტრინაციის ნებისმიერი მცდელობა, რომელიც მიზნად ისახავს იმას, რომ მოსწავლეებმა მასწავლებლისათვის მისაღები მოსაზრება გაიზიარონ, მაგალითად, პოლიტიკური მართლზომიერების შესახებ. ამ მიზნით, დაუშვებელია მასწავლებლის მცდელობა, გააჩუმოს ან „ჩაახშოს“ ნებისმიერი მოსწავლე, საწინააღმდეგო მოსაზრების არგუმენტებით. პირიქით, მასწავლებელმა მოსწავლეებს საკითხზე თავისუფლად მსჯელობის საშუალება უნდა მისცეს, ყოველგვარი ჩარევისა და დაბრკოლებების გარეშე. მასწავლებლის მხრიდან

¹⁹ იხილეთ, „Der Beutelsbacher Konsens“ (www.lpb-bw.de).

მოსწავლეთა ინდოქტრინაციის ნებისმიერი მცდელობა ეწინააღმდეგება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებასა და მის მიზნებს, რომელიც ემსახურება ისეთი მოქალაქეების აღზრდას, რომელთაც ექნებათ სურვილი და მზადყოფნა, მონაწილეობა მიიღონ და ჩაერთონ ღია და თავისუფალი, პლურალისტური, დემოკრატიული საზოგადოებების საქმიანობაში.

5.1.1 პრაქტიკული გამოსავალი

მასწავლებელი უნდა უძღვებოდეს დისკუსიებს, რომლებიც დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე იმართება, მაგრამ არ უნდა იღებდეს მონაწილეობას მათში. მეორე მხრივ, თუ მოსწავლეები დაინტერესდებიან მასწავლებლის მოსაზრებით ამა თუ იმ საკითხის შესახებ, მასწავლებელმა უნდა გამოთქვას საკუთარი მოსაზრება. მოსწავლეებისათვის ნათელია, რომ მასწავლებელს, როგორც ნებისმიერ სხვა მოქალაქეს, საკუთარი პოლიტიკური შეხედულებები გააჩნია და, ძალიან ხშირად, მოსწავლეები ინტერესდებიან მასწავლებლის შეხედულებებით. ამასთან, საჭიროა მასწავლებელმა ნათელყოს, რომ იგი საუბრობს არა პროფესიონალის, არამედ მოქალაქის პოზიციიდან. ცხადია, მოსწავლეები უცნაურად ჩათვლიან იმ ფაქტს, რომ მათ მასწავლებელს არ გააჩნია საკუთარი მოსაზრება პოლიტიკასთან დაკავშირებით, მაშინ, როცა დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე მათ, მოსწავლეებს, მუდმივად მოეთხოვებათ გამოთქვან თავიანთი მოსაზრებები.

მასწავლებლისათვის, რომლისთვისაც ადამიანის უფლებები შეუცვლელ ღირებულებას წარმოადგენს, ძნელი იქნება მოსწავლის მიერ რასიზმის ან ფუნდამენტალიზმის ელფერის მატარებელი ნებისმიერი მოსაზრებების მოსმენა. მაგრამ მასწავლებელმა საწინააღმდეგო მოსაზრებებითა და არგუმენტაციით კი არ უნდა ჩაახშოს მოსწავლეების მხრიდან გამოთქმული მსგავსი ელფერის მატარებელი მოსაზრებები, არამედ უნდა ეცადოს, მიხვდეს, რა დგას ამ მოსაზრებების უკან, რატომ ჩამოყალიბდა მისი მოსწავლის აზროვნებაში მსგავსი შეხედულება და უნდა გამოიწვიოს მოსწავლეები, რათა სხვაგვარად და სხვა კუთხით წაიყვანოს მათი აზროვნება, მაგრამ არა დოგმატური გზებით.

5.2 სადავო საკითხზე მსჯელობის პრინციპი

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე საჭიროა შემოტანილ იქნას აქტუალური და სადავო სამეცნიერო ან პოლიტიკური საკითხები. სადავო საკითხებზე მსჯელობა ინდოქტრინაციის დაუშვებლობის პრინციპით უნდა წარმოებდეს: იმ შემთხვევაში, თუ არ უსმენენ განსხვავებულ მოსაზრებებს, ხოლო ალტერნატიული მოსაზრებები უგულვებელყოფილია, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებას ინდოქტრინაციის ასპარეზად გადაქცევის პერსპექტივა ემუქრება. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე დაშვებულია კომპლექსურობა, კამათი და დაპირისპირებაც კი. მაგალითად, მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის უფლებები საყოველთაო უფლებებს წარმოადგენს, ინდივიდუალურად აღებული უფლებები შესაძლებელია ეწინააღმდეგებოდეს ერთმანეთს და ურთიერთგამომრიცხავიც კი იყოს.

პლურალისტულ საზოგადოებაში უთანხმოება, განსხვავებული ღირებულებები და ურთიერთგამომრიცხავი ინტერესები ჩვეულ წესს წარმოადგენს, და არა გამონაკლისს; და ამისათვის მოსწავლეებმა უნდა ისწავლონ, თუ როგორ გაართვან თავი მსგავს სიტუაციებს. დემოკრატიის პირობებში დებატები და განხილვები პრობლემების გადაჭრისა და კონფლიქტების მოგვარების საშუალებაა. შეთანხმება და გარკვეული ჰარმონია, რომელიც კომპრომისის საშუალებით მიიღწევა, მოლაპარაკებების შედეგს წარმოადგენს. ძალად თავს მოხვეული ჰარმონია, პრობლემური საკითხების ღიად განხილვის გარეშე, ჩახშობის ტენდენციის მანიშნებელია.

5.2.1 პრაქტიკული გამოსავალი

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე მასწავლებელმა, ამა თუ იმ საკითხთან დაკავშირებით, საჭიროა წარმოადგინოს, სულ მცირე, ორი მოსაზრება მაინც. მნიშვნელოვანია მოსაზრებათა შორის ბალანსის არსებობა (მაგალითად, ყველა მოსაზრება თანაბარი მოცულობის ტექსტის სახით უნდა იყოს წარმოდგენილი).

საერთო საკლასო განხილვის დროს, მასწავლებელმა გულდასმით უნდა მოისმინოს მოსწავლეების მიერ გამოთქმული განსხვავებული მოსაზრებები. თუ რომელიმე მოსაზრება მხოლოდ უმცირესობის მხრიდან გამოითქმება - ან თუნდაც არც ერთი მოსწავლე არ გამოთქვამს მას - მასწავლებელმა უნდა შემოიტანოს ეს მოსაზრება, პაექრობის სულისკვეთების შენარჩუნების მიზნით, მაგრამ, ამავე დროს, ნათლად უნდა განაცხადოს, რომ ამ შემთხვევაში იგი მხოლოდ გარკვეულ როლს ასრულებს და არ გამოთქვამს საკუთარ მოსაზრებას. მასწავლებელმა პაექრობაში მონაწილეობის საკუთარი სტილი მოსწავლეების მიერ წარმოებული პაექრობის სტილს უნდა შეუსაბამოს.

5.3 მოსწავლეთა წახალისება, რათა მათ თავიანთი ინტერესების წარმოჩენა და წინ წამოწევა შეძლონ

მოსწავლეები უნდა ფლობდნენ პოლიტიკური სიტუაციის ანალიზის უნარს, უნდა შეეძლოთ თავიანთი ინტერესების ამოცნობა და იმ გზებისა და საშუალებების გამონახვა, რომლითაც ზემოქმედებას მოახდენენ შექმნილ სიტუაციაზე, საკუთარი ინტერესების სასარგებლოდ შეცვლის მიზნით. ეს მიზანი მოითხოვს მოსწავლეების წვრთნას, მოქმედებების გახორციელებისა და მონაწილეობისათვის საჭირო უნარებისა და კომპეტენციების გამომუშავება-გამტკიცების მიზნით. ამის მიღწევა მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, თუ დაცული იქნება ზემოთ მოყვანილი ორი პრინციპი, რომელიც გულისხმობს ინდოქტრინაციის დაუშვებლობასა და სადავო საკითხებზე მსჯელობას. მოცემული პრინციპი არ უნდა იქნას არასწორად გაგებული და მიჩნეული, როგორც ეგოიზმის გაღვივებისა და პასუხისმგებლობების უგულვებელყოფის პრინციპი. ნებისმიერი საზოგადოება სწორედ ამ ღირებულებებს ემყარება, მაგრამ, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, მასწავლებელმა არ უნდა მოუწოდოს მოსწავლეებს თავიანთი მოვალეობებისა და პასუხისმგებლობების შესრულებისაკენ, რათა ამით ხელი არ შეუშალოს მოსწავლეების მიერ თავიანთი ინტერესების წარმოჩენისა და დაცვის მცდელობას.

5.3.1 პრაქტიკული გამოსავალი

სკოლა წარმოადგენს მიკროსაზოგადოებას, სადაც მოსწავლეები სწავლობენ საზოგადოებრივ პროცესებში მონაწილეობას. ამის გახორციელება სხვადასხვა

საშუალებით არის შესაძლებელი, დაწყებული საკლასო ოთახიდან, სადაც მოსწავლეები მათთვის საინტერესო განსახილველი თემის შერჩევასა და გაკვეთილის დაგეგმვაში მონაწილეობენ, და დამთავრებული სკოლის დემოკრატიული პრინციპებით მართვაში მონაწილეობითა (სწავლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების დაცვის „საშუალებით“) და აქტივობებით.

ამოცანასა და პრობლემაზე ორიენტირებული სწავლა ხელს უწყობს მოსწავლეებში დამოუკიდებელი განსჯა-მსჯელობისა და გადაწყვეტილებების მიღების უნარების განვითარებას.

6. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ძირითადი ცნებები

6.1 რისთვის არის საჭირო დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ძირითადი ცნებები

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება წარმოადგენს კონსტრუქტივისტული სწავლის პროცესს.²⁰ მოსწავლეები, ინფორმაციის ცნებებთან დაკავშირების საშუალებით, ქმნიან ან აყალიბებენ მნიშვნელობასა და აღქმას. სწავლა და აზროვნება კონკრეტულ და აბსტრაქტულ დონეებზე განიხილება. აბსტრაქტული აზროვნება ემყარება ცნებებს. საერთო ცნებების გარეშე, რომელთა მნიშვნელობები ჩვენთვის გასაგებია და რომელთა განმარტებებზეც ვთანხმდებით, შეუძლებელი იქნება აზრების გაცვლა-გამოცვლა და გაზიარება, ან დებატები, განხილვები და მსჯელობა.

აქედან გამომდინარე, ცნებები მეტად აუცილებელია, როგორც კონსტრუქტივისტული სწავლის, ასევე, საბოლოო ჯამში, პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში. რომელი ცნებები უნდა ავირჩიოთ? ჩვენ პლურალისტულ საზოგადოებებში ვცხოვრობთ, რაც იმას ნიშნავს, რომ ინდივიდუალური პიროვნებები და ჯგუფები აყენებენ სხვადასხვა და, ზოგ შემთხვევაში, ერთმანეთის საწინააღმდეგო ინტერესებსა და ღირებულებებს. უფრო მეტიც, ფილოსოფია და სოციალური მეცნიერება მოიცავს სხვადასხვა, მათ შორის, არაერთაზროვან და საკამათო მიდგომებს. მაშასადამე, შეუძლებელია ძირითადი ცნებების მოპოვება რომელიმე ერთი წყაროდან. კონსტრუქტივისტულ სწავლაში, რომელიც კომპეტენციების განვითარებაზეა ორიენტირებული, ცნებებს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება; სამოქალაქო განათლების სფეროში მიმდინარეობს ცნების მოდელის განხილვა. ჩვენ მივიჩნევთ, რომ ჩვენ მიერ შემოთავაზებული მოდელი წარმოადგენს ერთ-ერთ შესაძლო მიდგომას.

ჩვენ შევარჩიეთ შემდეგი ჩამონათვალი, სადაც მოცემულია ცხრა ძირითადი ცნება, რომელიც უკავშირდება როგორც მოსწავლეების მიერ მიკროსაზოგადოებაში მიღებულ გამოცდილებას, ასევე, ზოგადად, პოლიტიკურ საზოგადოებას:

²⁰ იხილეთ წინამდებარე სახელმძღვანელოს ნაწილი 1, თავი 3, კონსტრუქტივისტული სწავლის შესახებ.

- ინდივიდუალობა;
- მრავალფეროვნება და პლურალიზმი;
- პასუხისმგებლობა;
- კონფლიქტი;
- წესები და კანონი;
- მმართველობა და პოლიტიკა;
- თანასწორობა და თავისუფლება;
- მედია.

ძირითადი ცნებები ქმნის სპირალურ სასწავლო პროგრამას, სადაც ყურადღება სკოლის საზოგადოებიდან (ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის საბაზო საფეხურისათვის განკუთვნილი წიგნი II) პოლიტიკურ საზოგადოებაზე (ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის მაღალი საფეხურისათვის განკუთვნილი წიგნი IV) გადადის და სადაც წიგნი III მოიცავს ორივე ასპექტს (იხ. წინამდებარე სახელმძღვანელოს ნაწილი 1, თავი 4). დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების ცნებები - დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ძირითადი ცნებები - მოიცავს ზემოთ ჩამოთვლილ ცხრა ძირითად ცნებას; წინამდებარე სახელმძღვანელოში თითოეული ცნება განხილულია ცალკე ქვეთავში. შესაძლებელი და აუცილებელია, ამ ცხრა ცნებიდან თითოეული მათგანი დანარჩენ ცნებებთან და კატეგორიებთან დავაკავშიროთ, მოსწავლეების ასაკისა და შესწავლის საგნის გათვალისწინებით. მოცემულ გამოცემათა სერიაში შემავალ სამივე წიგნში შესულია ცხრა მოდელი, ცალკე თავების სახით, რომელთაგანაც თითოეული შედგება ოთხი გაკვეთილისაგან და მოიცავს ძირითად ცნებათა ერთსა და იმავე ნაკრებს. მაგრამ მოცემული ცნებები სხვადასხვა წიგნში სხვადასხვანაირად არის წარმოდგენილი, რაც არის მაგალითი იმისა, თუ როგორ შეიძლება ერთი და იგივე ცნების მორგება მოსწავლეების აღქმის დონესა და ასაკობრივ ჯგუფზე. ორი ან სამი წიგნის კომბინირებით (ვერტიკალური თანწყობით), შესაძლებელია მივიღოთ კონკრეტული ძირითადი ცნების კონსტრუქტივისტული სწავლის პროცესი. ამავე დროს, ძირითადი ცნებების ჰორიზონტალური თანწყობით

ვიღებთ აღქმის ქსელს. ცნებათა თანწყობა მიახლოებით განისაზღვრება იმის მიხედვით, თუ პოლიტიკის²¹ რომელ განზომილებას გულისხმობს ეს ცნებები.

6.2 ძირითად ცნებათა არსი

წინამდებარე სახელმძღვანელოს მოცემულ ნაწილში მოკლედ არის ჩამოყალიბებული დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში შესული ცხრა ძირითადი ცნების არსი, აღწერილია მათი მნიშვნელობა დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში, მიკრო და მაკრო დონეებზე (სკოლის საზოგადოებასა და პოლიტიკურ საზოგადოებაში).

6.2.1 ინდივიდუალობა

წარმოადგენს რა ბუნებრივად მინიჭებულ უფლებებს, ადამიანის უფლებები კონცენტრირებულია ინდივიდუალურ პიროვნებაზე. ყველა ადამიანს გააჩნია ღირსება და უფლება, იყოს თავისუფალი და ისარგებლოს მისთვის მინიჭებული უფლებით, რომელიც მას დისკრიმინაციისაგან იცავს. სახელმწიფო არსებობს იმისათვის, რომ ემსახუროს პიროვნებას, და არა პირიქით. პირადი თავისუფლება პიროვნებას აძლევს საკუთარი პიროვნების თავისუფლად განვითარების უფლებას, მათ შორის, ცხოვრების ძირითადი ასპექტების არჩევანის თავისუფლებას, როგორცაა ღირებულებები, პარტნიორი, პროფესია და არჩევანი, იყოლიოს თუ არა შვილები. თანამედროვე სამოქალაქო საზოგადოებაში პირადი თავისუფლება გამოწვევას წარმოადგენს, ვინაიდან კავშირების შესუსტება (ოჯახი, რელიგია და ა.შ.) ნიშნავს არჩევანის გაკეთებას. ჩვენი არჩევანი გავლენას ახდენს სხვებზე და პირიქით, სხვების არჩევანი გარკვეული შედეგების მომტანია ჩვენთვის; აქედან გამომდინარე, ჩვენი, როგორც პიროვნებების, ჩამოყალიბებისას, ჩვენ გარკვეული ვალდებულებებიც გვეკისრება. სასკოლო საზოგადოებაში მოსწავლეები ერთმანეთს უზიარებენ გამოცდილებებს და ცხოვრებისეული არჩევანის გაკეთებისათვის ემზადებიან, რომელიც ყველა ახალგაზრდა პიროვნებამ უნდა გააკეთოს, როგორცაა სწავლის გაგრძელება და კარიერა.

²¹პოლიტიკის სამი ძირითადი განზომილების შესახებ დამატებითი ინფორმაციისათვის იხილეთ ამავე სახელმძღვანელოში მოცემული სამუშაო ფურცელი (როგორ შემოვიტანო პოლიტიკა დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე?).

ინდივიდუალობის ცნება მჭიდროდ უკავშირდება მრავალფეროვნებისა და პლურალიზმის, თავისუფლების, თანასწორობისა და პასუხისმგებლობის ცნებებს.

6.2.2 მრავალფეროვნება და პლურალიზმი

თანამედროვე საზოგადოებები პლურალისტულ საზოგადოებებს წარმოადგენს. პიროვნებები, რომლებიც სარგებლობენ უფლებით, იყენენ თავისუფალი, თავად ქმნიან პლურალისტულ საზოგადოებას - ინდივიდუალურ პიროვნებათა დიდი რაოდენობა, რომელთაც განსხვავებული ცხოვრების სტილი, პრიორიტეტები და ინტერესები გააჩნიათ, ხელმისაწვდომი მატერიალური რესურსებით (შემოსავალი, ქონება) უზრუნველყოფილი ან მატერიალურ რესურსებს მოკლებული. მრავალფეროვნება გულისხმობს განსხვავებებს, რომელიც მოიცავს სქესს, ეთნიკურ წარმოშობას, კლასს, განათლების დონეს, რეგიონს, რელიგიურ აღმსარებლობასა და ღირებულებებს. მისი წევრების წინაშე პლურალისტული საზოგადოება პრობლემას აყენებს: რა ღირებულებები უნდა აღიარონ ერთი საზოგადოების წევრებმა? ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული საზოგადოებების სტაბილურობას განაპირობებს პირობები, რომელთა უზრუნველყოფაც არ შეუძლია დემოკრატიულ სახელმწიფოს (თავისუფლებისა და სტაბილურობის დილემა). იგივე სიტუაცია მეორდება სკოლაში, სადაც მოსწავლეებმა უნდა ისწავლონ, თუ როგორ მიიღონ და როგორ გაუმკლავდნენ მრავალფეროვნებასა და პლურალიზმს, რაც მათთვის გამოწვევაა - საჭიროა ამ გამოწვევასთან გამკლავება, რომელიც მოიცავს შესაძლებლობებთან დაკავშირებულ პრობლემებსა და რისკებს.

მრავალფეროვნებისა და პლურალიზმის ცნება მჭიდროდ უკავშირდება მმართველობისა და პოლიტიკის, თავისუფლების, კონფლიქტისა და პასუხისმგებლობის ცნებებს.

6.2.3 პასუხისმგებლობა

თავისუფლება არის ის, რითაც ყველამ უნდა ისარგებლოს და, აქედან გამომდინარე, საჭიროა, ყველამ მიიღოს და აღიაროს გარკვეული შეზღუდვები. მაგალითად, საკლასო გარემოში ყველა მოსწავლეს თანაბარი დრო უნდა დაეთმოს საკუთარი აზრის გამოსათქმელად და, ასევე, ყოველი მათგანი თანაბარ ყურადღებას საჭიროებს. თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის პრინციპებზე დაფუძნებულ

საზოგადოებაში შემოსავლებისა და კეთილდღეობის არათანაბარი გადანაწილება საფუძველს უდებს თავისუფლებით სარგებლობის შესაძლებლობების არათანაბარ გადანაწილებას. დემოკრატიულ საზოგადოებაში უმრავლესობის ძალაუფლება უნდა რეგულირდებოდეს უმცირესობის ინტერესთა დაცვისა და სოციალური ერთობის უზრუნველყოფით.

თავისუფლებასა და თანასწორობას შორის ბალანსის დაცვა შესაძლოა სირთულეებთან იყოს დაკავშირებული. მათ შორის, წონასწორობის დაცვის ერთ-ერთ საშუალებას პიროვნებების პასუხისმგებლობა წარმოადგენს, ისევე, როგორც სავალდებულო ხასიათის პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღება; ორივე აუცილებელი მეთოდია, ვინაიდან ორივე მათგანს საკუთარი შეზღუდვები აქვს. კანონი ვერ უზრუნველყოფს ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში მიმდინარე მოვლენების რეგულირებას, და ჩვენს ცხოვრებაზე სრული კონტროლის სახელმწიფო ხელისუფლებისათვის გადაცემა შეუძლებელი და არასასურველია. ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული საზოგადოება მისი მოქალაქეების მზადყოფნასა და უნარზეა დამოკიდებული, რათა მათ აიღონ პასუხისმგებლობა თავიანთ ქმედებებსა და სხვათა საჭიროებებზე.

პასუხისმგებლობა მჭიდროდ უკავშირდება თავისუფლების, თანასწორობის, ინდივიდუალობის, წესებისა და კანონების თუ კონფლიქტის ცნებებს.

6.2.4 კონფლიქტი

მოსაზრებათა სხვადასხვაობა, ურთიერთსაწინააღმდეგო მოთხოვნები და ინტერესები და კონფლიქტები ადამიანის ცხოვრების ნაწილს შეადგენს და ეს განსაკუთრებით ეხება პლურალისტურ საზოგადოებებს. ბევრი ადამიანი კონფლიქტს საზიანო მოვლენად აღიქვამს, რომელიც წინ ეღობება ჰარმონიულ თანაარსებობას და მიიჩნევს, რომ საჭიროა მისი აღკვეთა ან ჩახშობა. თუმცა არ არის აუცილებელი, კონფლიქტი ზიანისმომტანი იყოს, ზიანისმომტანი შეიძლება იყოს ზოგიერთი ის საშუალება, რომელიც მასთან გასამკლავებლად გამოიყენება. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებების სწავლების პროცესში მოსწავლეებმა უნდა ისწავლონ, რომ პროცედურული წესების ფარგლებში, რომელსაც ზურგს უმაგრებს ურთიერთპატივისცემის პოლიტიკური კულტურა, დასაშვებია როგორც უთანხმოებები, ასევე, კამათი. ინდივიდუალურ პიროვნებებსა და ჯგუფებს შეუძლიათ გამოთქვან თავიანთი

ინტერესები და მათი მხრიდან ეს აუცილებლობასაც წარმოადგენს, რათა მათი ინტერესები იყოს გათვალისწინებული. თუმცა ამის შემდგომ გამართული დისკუსიებისა და მოლაპარაკებების დროს ყოველი მხარე მზად უნდა იყოს დათმობაზე წასასვლელად. საკუთარი ინტერესების მიმართ ამგვარი დიალექტიკური და კონსტრუქციული დამოკიდებულების გარეშე, კომპრომისის მიღწევა შეუძლებელია.

პრინციპში, ნებისმიერი კონფლიქტი რესურსების გადანაწილების შესახებ, რომელიც რიცხვების დონეზე შეიძლება იქნას დაყვანილი, შეიძლება კომპრომისის საშუალებით მოგვარდეს. მეორე მხრივ, იდეოლოგიის, ღირებულებების ან თუნდაც ეთნიკურ ნიადაგზე წარმოქმნილი კონფლიქტების მოგვარება კომპრომისით შეუძლებელია. აქედან გამომდინარე, დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის სასიცოცხლოდ აუცილებელ ფაქტორს წარმოადგენს ურთიერთპატივისცემაზე დამყარებული, ცივილიზებული, კონფლიქტების არაძალადობრივი გზებით მოგვარების კულტურა. სკოლაში, ისევე როგორც ნებისმიერ სამსახურსა თუ საზოგადოებაში, კონფლიქტი აუცილებლად იჩენს თავს, რაც მოსწავლეებს აძლევს შესაძლებლობას, ისწავლონ მისი მშვიდობიანად მოგვარების გზები და არ შეუშინდნენ მას.

კონფლიქტი მჭიდროდ უკავშირდება მრავალფეროვნებისა და პლურალიზმის, მმართველობისა და პოლიტიკის, წესებისა და კანონებისა და პასუხისმგებლობის ცნებებს.

6.2.5 წესები და კანონი

კანონები დემოკრატიული, ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული საზოგადოების ფორმალურ ინსტიტუციურ ჩარჩოებს ქმნის. კანონებს ყველა უნდა ემორჩილებოდეს, ვინაიდან მათი დამტკიცება უმრავლესობის პრინციპით წარმოებს, ჩვეულებრივ, საპარლამენტო კენჭისყრის საშუალებით, რომელიც, თავის მხრივ, საპარლამენტო არჩევნებში უმრავლესობის ხმებს ემყარება, მაგრამ კანონის დამტკიცება შესაძლებელია პლებისციტის საშუალებითაც. კანონებში ასახული უნდა იყოს ადამიანის უფლებები, ისინი ადამიანის უფლებების დაცვას უნდა უზრუნველყოფდნენ, მათში ჩადებული უნდა იყოს კონფლიქტის მოგვარებისა და პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების პროცესუალური წესები. წესები იმავე მიზანს ემსახურება, მაგრამ ისინი სხვა უწყებების

მიერ შემუშავდება და შეიძლება არსებობდეს როგორც წერილობითი დოკუმენტის სახით, ასევე დაუწერელი წესის სახით.

ჩვენ მოგვეთხოვება, დავმორჩილდეთ კანონს, მაგრამ რა ხდება, როდესაც კანონს არასამართლიანად თუ უსამართლოდ მივიჩნევთ? სამოქალაქო დაუმორჩილებლობის გამო, სოციალური და საკანონმდებლო რეფორმების გატარების მრავალი შემთხვევა არსებობს: მოქალაქეები შეგნებულად არღვევდნენ კანონს, რათა გამოეხატათ თავიანთი უარყოფითი დამოკიდებულება კანონისადმი, რომელიც, მათი თვალსაზრისით, უსამართლო იყო ან არღვევდა ადამიანის უფლებებს, ამ შემთხვევებში, მათ მიზანს წარმოადგენდა გადაწყვეტილების მიღწევა მოქმედ კანონში ცვლილების შეტანის შესახებ.

მოსწავლეებს უნდა ესმოდათ და აცნობიერებდნენ თავისუფლების უფლებებსა და ინსტიტუციურ ჩარჩოებში მათ დაცვასა და შეზღუდვას შორის არსებულ დიალექტიკურ მიმართებას. ამ ჩარჩოების არარსებობის შემთხვევაში, თავისუფლება ანარქიად გადაიქცევა, ხოლო ანარქია, თავის მხრივ, ძალადობის გაბატონების საფუძველს წარმოადგენს. ამოცანაზე ორიენტირებული სწავლისას, მოსწავლეები ამ პრინციპს სკოლის მაგალითზე გამოცდიან. მკაცრად განსაზღვრული ამოცანა, დროის ლიმიტი და წესები არ ახშობს მოსწავლეთა შემოქმედებით უნარს, არამედ პირიქით, გაჰყავს ისინი თავისუფლებისა და შემოქმედებითი მოღვაწეობის შესაძლებლობებით სავსე ასპარეზზე. მოსწავლეებს ასევე შეუძლიათ, მონაწილეობა მიიღონ სკოლაში მოქმედი იმ კანონების რეფორმირებაში, რომლებიც არ ეფუძნება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა ღირებულებებს.

წესები და კანონები მჭიდროდ უკავშირდება კონფლიქტის, თავისუფლებისა და თანასწორობის ცნებებს.

6.2.6 მმართველობა და პოლიტიკა

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა სწავლებაში პოლიტიკის ცნება კონცენტრირებულია პოლიტიკის, როგორც კონფლიქტის მოგვარებისა და პრობლემების გადაჭრის პროცესის ასპექტებზე. მმართველობა პოლიტიკის ინსტიტუციურ ასპექტს ქმნის, რაც პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღების

ინსტიტუციურ ჩარჩოებს გულისხმობს. სკოლის დემოკრატიული მმართველობა მოსწავლეებს აძლევს შესაძლებლობას, ისწავლონ, თუ როგორ მოახდინონ ზემოქმედება და მიიღონ მონაწილეობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესებში, რაც საზოგადოების მოწყობასა და მისი მიზნების განსაზღვრას ემსახურება. პოლიტიკური ციკლის მოდელის მისადაგება შესაძლებელია გადაწყვეტილების მიღების პროცესებისადმი, როგორც მიკრო, ასევე, მაკრო დონეზე, ანუ როგორც სკოლის საზოგადოებაში, ასევე, ფართო პოლიტიკურ საზოგადოებაში (როგორც რეგიონულ, ისე ეროვნულ დონეებზე). მედია გადამწყვეტ როლს თამაშობს პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ჩართული პირების კონტროლის თვალსაზრისით, ისევე, როგორც დღის წესრიგის დადგენის კონტროლის თვალსაზრისით. იგივე პრინციპი მოქმედებს სკოლებში, როგორც ეს წინამდებარე სახელმძღვანელოთა კრებულის (წიგნი II და წიგნი IV) იმ თავებიდან ირკვევა, რომლებიც მედიას ეძღვნება.

მმართველობისა და პოლიტიკის ცნებათა წყვილიდან თითოეული, პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების სხვადასხვა გარემოებებს უკავშირდება. მმართველობა წარმოადგენს იერარქიულ, ინსტიტუციურ განზომილებას, პოლიტიკაც მოიცავს არაფორმალურ, იერარქიულ, ინსტიტუციურ განზომილებას - უფრო ფართო გაგებით, მაგრამ პროცედურათა რეგულირების ნაკლები დოზით. პოლიტიკის არაფორმალური, დამატებითი მხარე მნიშვნელოვანია ინსტიტუციური სისტემის ეფექტურობის თვალსაზრისით. როგორც სკოლაში, ასევე, პოლიტიკაში, ინსტიტუტებს არ შესწევთ ყველა პრობლემასთან გამკლავება და ყველა საკითხის მოგვარება და, ამრიგად, პიროვნებებს შორის დავისა და კონფლიქტის მოგვარება მოქალაქეების კომპეტენციაში შედის.

მმართველობა და პოლიტიკა მჭიდროდ უკავშირდება კონფლიქტის, წესებისა და კანონის, პასუხისმგებლობისა და მედიის ცნებებს.

6.2.7 თანასწორობა და თავისუფლება

ძირითადი ცნებები, როგორცაა თანასწორობა და თავისუფლება, მოცემულ კონტექსტში ერთად განიხილება, ორი მიზეზის გამო.

პირველი, ადამიანის ღირსება ადამიანის უფლებათა ძირითად და ამოსავალ ღირებულებას წარმოადგენს. სამართლიანობის ორი ძირითადი პრინციპი, რომელსაც ადამიანის ღირსება ეყრდნობა, სამართლებრივი თვალსაზრისით, არის თანასწორობა (დისკრიმინაციის დაუშვებლობა) და თავისუფლება (რომელიც მიიღწევა მოქალაქეების მიერ სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებებით სარგებლობისას). ადამიანის ღირსებას შელახვის საფრთხეს უქმნის დისკრიმინაცია და თავისუფლების აღკვეთა. ადამიანის უფლებათა შესახებ არსებული შეთანხმებების პირველ ორ ვარიანტში ყურადღება გამახვილებული იყო თავისუფლების უფლებასა და თანაბარი გადანაწილებისა და თანაბარი შესაძლებლობების ასპექტებზე.

მეორე, შესაძლებელია გაჩნდეს ერთგვარი წინააღმდეგობა თავისუფლებასა და თანასწორობას შორის. მაგალითად, გამოხატვის თავისუფლება გულისხმობს, რომ მოსწავლეს უნდა მიეცეს შესაძლებლობა, კლასის წინაშე გამოთქვას საკუთარი მოსაზრება, რომელიც, მისი თვალსაზრისით, ჭეშმარიტებას შეესაბამება. მეორე მხრივ, თანაბარი შესაძლებლობები ყველა მოსწავლისათვის გულისხმობს, რომ აზრის გამოხატვისათვის გამოყოფილი დრო სამართლიანად და თანაბრად უნდა იყოს განაწილებული ყველა მოსწავლეს შორის. ინდივიდუალური მოსწავლისათვის ამან შეიძლება შეადგინოს ერთი ან ორი წუთი, ვიდრე სიტყვა გადაეცემა შემდეგ მოსწავლეს. ამგვარად, აზრის გამოხატვის თავისუფლება ერთგვარ შეზღუდვასაც მოითხოვს, რაც, შესაძლებლობების ფარგლებში, მკაცრი უნდა იყოს, რათა ყველა მოსწავლეს მიეცეს საშუალება, მონაწილეობა მიიღოს დებატებში. ის, თუ რამდენად ზარალდება ინდივიდუალური მოსწავლე, მსგავსი შეზღუდვის გამო, დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად ლაკონურად და ნათლად შეძლებს იგი საკუთარი აზრის ჩამოყალიბებას. ქედან გამომდინარე, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ფარგლებში, მოსწავლეებს სჭირდებათ ისეთი კომპეტენციების განვითარება, რომლებიც ხელს შეუწყობს აზრის გამოხატვის თავისუფლებასა და თანაბარ შესაძლებლობებს შორის წონასწორობის დაცვას. ასეთი კომპეტენციები მოიცავს ენობრივ კომპეტენციებს, განსახილველი საკითხის ნათლად გაცნობიერების კომპეტენციას და იმ წესების ჩარჩოების გაცნობიერებას, რომელიც ემსახურება თავისუფლებასა და თანასწორობას შორის წონასწორობისა და ბალანსის შენარჩუნებას.

მოსწავლეებმა უნდა ისწავლონ, თუ როგორ ისარგებლონ მათთვის მინიჭებული თავისუფლების უფლებებით, მაგალითად, აზრის თავისუფლების, გამოხატვის თავისუფლების და ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის თავისუფლების უფლებებით. მათ ასევე უნდა ისწავლონ, თუ როგორ უნდა აღკვეთონ და არ დაუშვან დისკრიმინაციის ნებისმიერი გამოვლინება, მათ წინააღმდეგ იქნება ეს მიმართული, თუ სხვების წინააღმდეგ. მასწავლებელი კარგად უნდა აცნობიერებდეს მოსწავლეების სწავლის შესაძლებლობებსა და პირობებს შორის სხვაობებს, რომელიც მომდინარეობს ისეთი ფაქტორებიდან, როგორცაა მშობლების შემოსავალი და მათი განათლების დონე, ან კულტურული და ეთნიკური წარმომავლობა. სკოლა და საზოგადოება ვერ უზრუნველყოფს თანაბარ გადანაწილებას, მაგრამ მათ უნდა უზრუნველყონ საწყისი პირობების თანაბარობა. სკოლაში ამ საკითხის მოგვარება მასწავლებლის კომპეტენციაში შედის, რომლის მოვალეობასაც შეადგენს მოსწავლეების სპეციფიკური საჭიროებების გათვალისწინება. თანასწორობა არ გულისხმობს ყველასადმი ერთნაირ მოპყრობას, არამედ თითოეულისადმი სწორედ ისეთ მოპყრობას, როგორც მას სჭირდება. პრაქტიკულად ამას ემსახურება ადამიანის უფლებათა დაცვის საშუალებით სწავლება.

დემოკრატიის მსგავსად, თავისუფლება და თანასწორობა მჭიდროდ უკავშირდება ყველა ძირითად ცნებას. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების არც ერთი ასპექტი არ მოიაზრება თავისუფლებისა და თანასწორობის პრინციპების გათვალისწინების გარეშე, რომლებიც ადამიანის ღირსების შემადგენელ, განუყოფელ ნაწილებს წარმოადგენს და, ამავე დროს, ადამიანებს შორის არსებული დაძაბულობის მოგვარების ამოსავალს წარმოადგენს.

6.2.8 მედია

მედიის ცნება უკავშირდება გამოცდილებას, რომ თანამედროვე საზოგადოება მედიაკულტურის გარემოში არსებობს. მედიას შეუცვლელი ფუნქცია აკისრია ჩვენ მიერ ადამიანის უფლებებით სარგებლობის თვალსაზრისით - მათ შორის, აზრის გამოხატვის თავისუფლებით, ინფორმაციის გაცვლისა და ხელმისაწვდომობის, პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილეობის, მთავრობის საქმიანობაზე, გადაწყვეტილების მიღების პროცესებზე და დღის წესრიგის შემუშავების პროცესებზე კონტროლის უფლებების

თვალსაზრისით. რაც უფრო კომპლექსური ხდება ის საზოგადოებები, რომლებშიც ჩვენ ვცხოვრობთ და ის სტრუქტურები, რომლებიც ურთიერთდამოკიდებულია გლობალური მასშტაბით, და რაც უფრო მეტ დახმარებასა და ხელშეწყობას ვსაჭიროებთ, იმ გამოწვევების გაცნობიერების თვალსაზრისით, რომლებიც ჩვენს აწმყოსა და მომავალს ახლავს თან, მით უფრო მეტად ვხდებით დამოკიდებული მედიაზე. მედია თავისთავად წარმოადგენს გამოწვევას, იგი არის საშუალება კომუნიკაციისათვის და პროცესებში მონაწილეობისათვის საჭირო ახალი შესაძლებლობების შექმნისა და ინსტრუმენტების ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით, მაგრამ მანიპულირებისა და კრიმინალური ქმედებებისათვისაც ქმნის ასპარეზს.

მედია წარმოადგენს კომერციულ საწარმოებს, რომლებიც სუბიექტებს ინფორმაციას გადასცემენ ინფორმაციის გაყიდვის გზით. საზოგადოებას მედიაინფორმაციას გადასცემს მის მიერვე მომზადებული რეპორტაჟებით. აქედან გამომდინარე, მოსწავლეებმა უნდა ისწავლონ და შეიძინონ საჭირო კომპეტენციები, რომლებიც მათმედიასაშუალებების გამოყენების საშუალებას მისცემთ (გზავნილის შექმნა), ასევე, მედიასაშუალების მიერ მიღებული გზავნილის დეკონსტრუირებაში დაეხმარება. მედია ასევე დიდ როლს თამაშობს სასკოლო საზოგადოებაშიც. მოსწავლეები გაცილებით უკეთ აცნობიერებენ იმ ფაქტს, რომ მედია მათი ყოველდღიური ცხოვრების ნაწილს წარმოადგენს, ვიდრე ამას მათი მშობლები და მასწავლებლები აღიარებენ. აქედან გამომდინარე, ზოგიერთი ახალგაზრდა უფრო კარგად ფლობს მედიასაშუალებებს, ვიდრე მათი მშობლები და მასწავლებლები. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში, მედიასთან მუშაობის კომპეტენცია ძალიან მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებს, როგორც პროცესებში მონაწილეობის თვალსაზრისით, ასევე, სხვა მრავალ სფეროში საჭირო კომპეტენციების განვითარების თვალსაზრისითაც.

მედიის ცნება მჭიდროდ უკავშირდება მმართველობისა და პოლიტიკის, ინდივიდუალობის, თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის ცნებებს.

7. მეთოდი, რომელიც შეიცავს გზავნილს: ამოცანაზე ორიენტირებული სწავლა დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში

7.1 მოქალაქეობის შესახებ ტრადიციული განათლების ხარვეზები

ტრადიციული, შინაარსზე დაფუძნებული სწავლების პირობებში, სამოქალაქო განათლება ორიენტირებულია, მიაწოდოს მოსწავლეებს ფაქტები და ინფორმაცია ქვეყნის ინსტიტუციური ჩარჩოების შესახებ. თუმცა სწავლების საგნის შინაარსი, გარკვეული პერიოდის შემდეგ, ძველებოდა და საჭირო იყო მისი გადაკეთება და სისტემატური სწავლება. მოსწავლეთათვის პარლამენტის შესახებ ფაქტების დამახსოვრება მტკნარი წყლის აუზში მობინადრე თევზის სხვადასხვა სახეობის დამახსოვრებისაგან დიდად არ განსხვავდებოდა; ისინი „სწავლობდნენ“, რათა ჩაებარებინათ გამოცდა და მერე დაევიწყებინათ „შესწავლილი“ მასალა. სწავლების მსგავსი მოდელი, განათლების თვალსაზრისით, არანაირი სარგებლის მომტანი არ არის დემოკრატიულ, ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებულ საზოგადოებაში მცხოვრები მოქალაქეებისათვის.

7.2 განათლება დემოკრატიისა და ადამიანთა უფლებების დაცვის საშუალებითა და დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვისათვის საჭიროებს აქტიურ სწავლას

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა სწავლებისას, ქვეყნის პოლიტიკურ სისტემაზე ინფორმაცია გარკვეულ მიზანს ემსახურება - შესაძლებლობას აძლევს მოსწავლეებს, მონაწილეობა მიიღონ პოლიტიკურ პროცესებში (სწავლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „მიზნით“). თუმცა პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილეობა მოითხოვს წვრთნასა და გამოცდილებას. აქედან გამომდინარე, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა სწავლებაში აუცილებელია, მეთოდი შეიცავდეს გზავნილს. დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა „შესახებ“ სწავლებას ხელს უნდა უწყობდეს მეთოდი, რომლითაც მოსწავლეები სწავლობენ - სწავლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „საშუალებით“. მოსწავლეებს სჭირდებათ სასწავლო გარემო, რომელიც ხელს უწყობს ინტერაქტიულ, კონსტრუქტივისტულ სწავლასა და კომპეტენციების განვითარებას. მოკლედ რომ ვთქვათ, მოსწავლეები უნდა იყვნენ აქტიურნი და ჩართულნი -

მასწავლებლის ფუნქცია შემოიფარგლება მათთვის საშუალების მიცემით, რომ ისინი დაკავდნენ და კომუნიკაცია დაამყარონ ერთმანეთთან.

7.3 ამოცანები - მასწავლებლის ხელთ არსებული ინსტრუმენტი, აქტიური სწავლის ხელშეწყობისათვის

მასწავლებლის პერსპექტივიდან ზედმიწევნით ზუსტად შერჩეული ამოცანები წარმოადგენს სწავლის აქტიური პროცესის შენარჩუნების მთავარ ინსტრუმენტს. ამოცანის შედგენის ან შერჩევისას, მასწავლებელმა უნდა გაითვალისწინოს სწავლებისა და სწავლის ყველა ძირითადი ასპექტი: თემატიკის სტრუქტურა და სწავლის მიზნები, მოსწავლეების საწყისი მიღწევებისა და აღქმა-გაგების დონე, მათი უნარები, სწავლის შესაძლებლობები და საშუალებები და კლასში არსებული სამუშაო ატმოსფერო.

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა სწავლება ძირითადად აგებულია ამოცანაზე დაფუძნებულ სწავლაზე. მოცემულ სახელმძღვანელოთა კრებულის წიგნებში II, III, IV, V და VI, მრავლად არის მოცემული ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლის მაგალითები და აღწერა - რომლებიც დალაგებულია ოთხ-ოთხი გაკვეთილის ფორმით, რაც რეალისტურ დაგეგმვას შეესაბამება. ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლა ოთხ ძირითად კატეგორიას მოიცავს: რეალურ სიტუაციათა სიმულაცია, რეალობის კვლევა და პროდუქტი/შედეგი. ქვემოთ მოცემულ ცხრილში მოყვანილია ამ კატეგორიათა მაგალითები.

ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლა		
რეალურ სიტუაციათა სიმულაცია საკლასო გარემოში	რეალური ცხოვრებისეული სიტუაციების კვლევა და მოქმედება	პროდუქტი
<ul style="list-style-type: none"> • რეალურ სიტუაციათა გათამაშება როლების გადანაწილებით • თამაში გადაწყვეტილების მიღებაზე • ქანდაკებები • კონფერენციები • თოქ შოუები 	<ul style="list-style-type: none"> • ინტერვიუ ექსპერტთან • ინტერვიუ ქუჩაში • გამოკითხვა და კვლევა • სტაჟირება • სპეციალისტზე დაკვირვება • პრაქტიკული მაგალითები • მონაწილეობა სკოლის მმართველობაში 	<ul style="list-style-type: none"> • პრეზენტაცია • სარეკლამო პროსპექტი • პოსტერი • ფლაერი • კედლის გაზეთი • ვიდეო ან მუსიკალური კლიპი • ინტერნეტსაიტი • პრეზენტაცია

<ul style="list-style-type: none"> • დებატები • სასამართლო მოსმენები • ტრიბუნალები 	<ul style="list-style-type: none"> • მონაწილეობა გაკვეთილის დაგეგმვაში 	<ul style="list-style-type: none"> • ანგარიში:კვირის ახალი ამბავი • გამოფენა • პორტფოლიო
უნარებში წვრთნა		

7.4 ამოცანაზე ორიენტირებული სწავლა არის პრობლემაზე ორიენტირებული სწავლა

გამოცდილებით დასტურდება, რომ მოსწავლეები დიდად აფასებენ თავისუფლებას, რომელიც მათ ამგვარ გარემოში ენიჭებათ, ისევე, როგორც მასწავლებლის მხრიდან გამოცხადებულ ნდობას, რომ ისინი მათთვის მიცემულ დროს ნაყოფიერად გამოიყენებენ. მოსწავლეები პასუხისმგებლობის აღებას მხოლოდ იმ შემთხვევაში სწავლობენ, თუ მათ ამის თავისუფლება ეძლევათ. წარუმატებლობის რისკი ყოველთვის არსებობს, მაგრამ რისკის გარეშე შეუძლებელია პროგრესის მიღწევა. უფრო მეტიც, მოსწავლეების მიერ მიღწეული შედეგები შესაძლებელია არ ამართლებდეს მასწავლებლის მოლოდინს, მაგრამ, ასეთ შემთხვევაში, მასწავლებელი ეცნობა მოსწავლეების კომპეტენციათა განვითარების დონეს და მათ სწავლის საჭიროებებს, რაც ესოდენ მნიშვნელოვანია სწავლების შემდგომი პროცესის დაგეგმვისას. სწავლის პროცესი სწორედ ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც სწავლის შედეგი.

ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლისას, მოსწავლეების წინაშე დგება პრობლემა, არა მარტო ამოცანის შინაარსსა და შესწავლის საგანთან დაკავშირებული, არამედ უწევთ ფიქრი, როგორ დაგეგმონ შესასრულებელი სამუშაო. მოსწავლეებს კარგად უნდა ესმოდეთ პრობლემის არსი და თავად უნდა მონახონ მისი მოგვარების გზები. პრობლემის გადაჭრის ამოცანასთან დაკავშირებული ნებისმიერი გამოწვევა უნარებში დახელოვნების შესანიშნავ შესაძლებლობებს იძლევა, როგორცაა, მაგალითად, დროის გადანაწილება, სამუშაოს დაგეგმვა, გუნდის წევრებს შორის თანამშრომლობა, მასალის მოპოვება და ინფორმაციის შერჩევა, საშუალებებისა და ინსტრუმენტების მოძიება და მათი გამოყენება და ა. შ. ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლა კომფორტულია, ვინაიდან მოსწავლეებს ეძლევათ საშუალება, ამოცანა თავიანთ შესაძლებლობებს მოარგონ.

7.5 მასწავლებლის როლი ამოცანაზე ორიენტირებული სწავლის ეტაპებზე

ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლა ძალიან ახლოს არის მოზრდილი ადამიანის ცხოვრების გამოცდილებასთან, ვინაიდან ჩვენ ყველას გვიწევს, თავი გავართვათ ჩვენ წინაშე მდგარ ამოცანებს, მასწავლებლისა და მწვრთნელის გარეშე. მასწავლებელი უნდა ეცადოს, ხელი არ შეუშალოს მოსწავლეებს ამ უდიდესი მნიშვნელობის შესაძლებლობაში, სწავლის პროცესში დროზე ადრე და საჭიროზე მეტი დოზით ჩართვით. მასწავლებელი მწვრთნელის ან ინსტრუქტორის როლს ასრულებს, ნაცვლად მისი ტრადიციული როლისა, რომელიც ლექციითა და მოსწავლეთა გამოცდითა და შეფასებით შემოიფარგლებოდა.

- მასწავლებელი აკვირდება, თუ როგორ ართმევენ თავს მისი მოსწავლეები ამოცანის შესრულების დროს მათ წინაშე წამოჭრილ პრობლემებს, არ არის აუცილებელი მყისიერი რეაგირება, თუ მოსწავლეები დახმარებას მოითხოვენ. მის ფუნქციას შეადგენს მინიშნებების მიცემა და, საჭიროების შემთხვევაში, ამოცანის მეტ-ნაკლებად გამარტივება. საჭიროა მოსწავლეებს მივცეთ დრო, რომ მათ თავად „იწვალონ“ პრობლემურ საკითხთან გამკლავებისას, როგორც ეს რეალურ ცხოვრებაში ხდება.
- მასწავლებელი აკვირდება მოსწავლეების მუშაობის პროცესს და გონებაში აფასებს ორ ასპექტს - სწავლის პროცესის მიმდინარეობას და მოსწავლეთა მიღწევებს შესრულებული სამუშაოს თვალსაზრისით.²² მოსწავლეების მუშაობის პროცესი, ამოცანის შესრულებისას, წარმოადგენს მოსწავლეების სწავლის საჭიროებების შეფასების საუკეთესო ნიადაგს. მოსწავლეების მუშაობის პროცესზე დაკვირვებისას, მასწავლებელი პირველ ნაბიჯებს დგამს დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების შემდგომი გაკვეთილების თანამიმდევრობის დაგეგმვისთვის.
- შესაძლებელია, მასწავლებელმა შეასრულოს ინფორმაციის წყაროს ფუნქცია; როდესაც მოსწავლეებს ეს დასჭირდებათ, მასწავლებელი მოკლედ უპასუხებს დასმულ შეკითხვაზე. ამგვარი სწავლების პროცესში მასწავლებლისა და მოსწავლეების როლები შეცვლილია - მოსწავლეები თავად ირჩევენ, როდის და რა თემასა თუ საკითხზე სურთ მათ ინფორმაციის მიღება მასწავლებლისაგან.

²² იხილეთ წინამდებარე სახელმძღვანელოს ნაწილი 2, თავი 5, სამუშაო ფურცელი 3: შეფასების პერსპექტივები და ფორმები.

7.6 აქტიური სწავლა მოითხოვს შეჯამებას

ამოცანაზე დაფუძნებულ სწავლას განმტკიცება სჭირდება და, ასევე, დაუყოვნებელი შეჯამებაც, იმ შემთხვევაში, თუ, მაგალითად, სიტუაციის გათამაშებისას, როლის შესრულების შემდეგ, მოსწავლეებს მძაფრი ემოციები ეუფლებათ, როგორცაა მხიარულება, იმედგაცრუება, ბრაზი და ა. შ.

საერთო საკლასო განხილვისას, რომელსაც მასწავლებელი თავმჯდომარეობს, მოსწავლეები ერთმანეთს უზიარებენ მოსაზრებებს და მოჰყავთ მაგალითები ამა თუ იმ ამოცანის შესრულების პროცესში მიღებული გამოცდილებიდან. რა შევისწავლეთ? როგორ შევისწავლეთ? რატომ შევისწავლეთ? ამგვარი შეჯამების გარეშე, ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლა მხოლოდ „მოქმედებას მოქმედებისათვის“ წარმოადგენს. კონსტრუქტივისტული სწავლის თვალსაზრისით, შეჯამება არის აბსტრაქტული და სისტემატური ანალიზისა და მსჯელობის პროცედურა. მასწავლებელს შეუძლია მოსწავლეებს მიაწოდოს ინსტრუქციები - ცნებები, დამატებითი ინფორმაცია - რომელიც ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლის საგნის კონტექსტს შეესაბამება.

8. ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომა სასკოლო განათლებისადმი²³

ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლება, რომელიც, უწინარეს ყოვლისა, ორიენტირებულია სწავლებასა და სწავლაზე, შესაძლებელია აღქმულ იქნას, როგორც ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომა სასკოლო განათლებისადმი. ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომა ჩვენს ყურადღებას საერთო სასკოლო კულტურაზე, პოლიტიკასა და პრაქტიკაზე მიაპყრობს, ადამიანის უფლებათა ღირებულებების პერსპექტივიდან.

ბავშვის უფლებების შესახებ კონვენციაში შესულია ორი მუხლი, სადაც განათლებაზეა საუბარი. მუხლი 28 განათლებას განმარტავს, როგორც უფლებას, ხოლო 29-ე მუხლში მოცემულია დებულება, სადაც ნათქვამია, რომ განათლება ხელს უნდა უწყობდეს ბავშვის განვითარებას, რათა „ბავშვის პიროვნება, ნიჭი და გონებრივი და ფიზიკური შესაძლებლობები რაც შეიძლება სრული მოცულობით განვითარდეს“. ბავშვის უფლებების შესახებ კონვენციის მიხედვით, სკოლის კიდევ ერთ დანიშნულებას წარმოადგენს მოსწავლეებში ადამიანის უფლებებისა და ძირითად თავისუფლებათა მიმართ პატივისცემის ჩამოყალიბება. ერთი რამ, რაც საზოგადოდ არის ცნობილი, არის ის, რომ იმისათვის, რათა სრულყოფილად გააცნობიერო ადამიანის უფლებების დანიშნულება და ხელი შეუწყო მათ დაცვას, საჭიროა მათი პრაქტიკაში, სხვებთან ურთიერთობაში გამოცდა.

ძირითადი ღირებულებები, რომლებსაც წარმოადგენს ღირსება, პატივისცემა და პასუხისმგებლობა, საფუძვლად უნდა ედოს სკოლას; ეს არ შემოიფარგლება მოსწავლეებისათვის ადამიანის უფლებათა ღირებულებისა და შინაარსის მხოლოდ მიწოდებითა და გაცნობით საკლასო გარემოში; ადამიანის უფლებათა ჩარჩოები გულისხმობს ბავშვზე ორიენტირებულ სკოლას, სადაც სწორედ ეს ღირებულებები უდევს საფუძვლად იმას, თუ როგორ სწავლობენ მოსწავლეები, როგორ ეპყრობიან მათ მასწავლებლები, როგორ ეპყრობიან ისინი ერთმანეთს და როგორ დაიკავებენ ისინი მათ კუთვნილ ადგილს გარემოში, სოციალური სამართლიანობის ხელშეწყობისათვის

²³ავტორი: ფელისა ტიბიტსი (2009 წელი). თავდაპირველი წყარო: ფ. ტიბიტსი (2005 წელი), „რას ნიშნავს „სკოლაზე დაფუძნებული მიდგომა ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლებისადმი“ და „ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომა სასკოლო განათლებისადმი“ საერთაშორისო ამინისტია ამერიკის შეერთებული შტატები, საინფორმაციო ბიულეტენი, მუხლი 26, აგვისტო.

მზადყოფნის გრძნობით; მოთხოვნა, ეჭვგარეშე, ძალიან მაღალია, მაგრამ სწორედ ამ მოთხოვნით არის განპირობებული სკოლებში ადამიანის უფლებათა წინ წამოწევა და მის ქვაკუთხედად ქცევა.

მასწავლებლებს შეუძლიათ, საკლასო გარემოში, ადამიანის უფლებებს ხორცი შეასხან მაგალითებით, რომლებიც მოჰყავთ, კითხვებით, რომლებსაც სვამენ, აქტიური დისკუსიებით, კრიტიკული აზროვნებითა და შეჯამებით, პროექტზე დაფუძნებული სამუშაოებითა და განმანათლებელი ექსკურსიებით. მასწავლებლების ამოცანას წარმოადგენს არა მარტო ადამიანის უფლებათა შინაარსის შესწავლა, არამედ მოსწავლეებისათვის ადამიანის უფლებების შესახებ ინფორმაციის იმგვარად მოწოდება, რომ ეს მათთვის გასაგები, მნიშვნელობის მატარებელი და სასარგებლო იყოს. ერთ-ერთი, მთავარ გამოწვევათაგან, არის არა მხოლოდ ის, რომ ადამიანის უფლებები აბსტრაქტულ ცნებებად არ დარჩეს მოსწავლეებისათვის, არამედ ისიც, რომ მოსწავლეებმა შეიყვარონ ადამიანის უფლებების იდეა.

ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომა სასკოლო განათლებისადმი, რისკენაც მიისწრაფვის სკოლა, მოიცავს შემდეგ მახასიათებლებს, რომლებიც, ზოგადად, შესაძლებელია აღქმულ იქნას როგორც სკოლაზე ორიენტირებული მიდგომა ადამიანის უფლებებისადმი. მახასიათებლები აღებულია გაერთიანებული ერების ბავშვთა დახმარების ფონდის (UNICEF) მიერ შემუშავებული ჩარჩო-დოკუმენტიდან²⁴:

- აღიარებს ყველა ბავშვის უფლებას.
- ბავშვს განიხილავს ფართო კონტექსტში. სკოლის პერსონალი დაინტერესებულია იმით, თუ რა მდგომარეობაში არიან ბავშვები, სანამ ისინი სკოლაში შეაბიჯებენ (მაგალითად, ჯანმრთელობის მდგომარეობა) და მას შემდეგ, რაც სკოლიდან სახლში ბრუნდებიან.
- არის ბავშვზე ორიენტირებული. ყურადღება გამახვილებულია ბავშვის ფსიქო-სოციალურ კეთილდღეობაზე.
- არის გენდერულ თანასწორობაზე ორიენტირებული და გოგონების მიმართ კეთილგანწყობილი. სკოლის პერსონალი ყურადღებით ეკიდება გენდერულ

²⁴სახელმძღვანელო ბავშვზე ორიენტირებული სკოლებისათვის, პროგრამის ნაწილი/ განათლება, გაერთიანებული ერების ბავშვთა დახმარების ფონდი (UNICEF), www.unicef.org/publications/files/Child_Friendly_Schools_Manual_EN_040809.pdf. 2010 წლის 23 სექტემბერი.

თანასწორობასთან დაკავშირებულ საკითხებს, აღკვეთს გენდერული სტერეოტიპების არსებობას და ხელს უწყობს როგორც გოგონების, ისე ვაჟების მიღწევებს.

- ხელს უწყობს სწავლის ხარისხიან შედეგებს. მოსწავლეებს ეძლევათ საშუალება, იაზროვნონ კრიტიკულად, დასვან შეკითხვები, გამოხატონ მოსაზრებები და დაეუფლონ ძირითად უნარებს.
- უზრუნველყოფს ბავშვების ცხოვრების რეალობაზე დაფუძნებულ განათლებას. მასწავლებლები ითვალისწინებენ მოსწავლეთა ინდივიდუალობას და მათ სკოლამდელ გამოცდილებას, მათ საზოგადოებასა და ოჯახებს, მოსწავლეების სწავლისა და განვითარების ხელშეწყობის მიზნით.
- უზრუნველყოფს ყველა ბავშვის ჩართულობას, პატივისცემასა და თანაბარ შესაძლებლობებს ყველა ბავშვისათვის. შეუწყნარებელია სტერეოტიპების, გარიყვისა და დისკრიმინაციის მიმართ.
- ხელს უწყობს მოსწავლეების უფლებათა დაცვასა და მათზე დაკისრებული მოვალეობების შესრულებას სკოლის გარემოში და, ასევე, მათ აქტიურობას იმ ფართო საზოგადოებაში, რომელსაც ისინი ეკუთვნიან.
- ხელს უწყობს მასწავლებელთა შესაძლებლობების განვითარებას მათი მორალის, პასუხისმგებლობისა და სტატუსის ამაღლებას, შესაბამისი ტრენინგის უზრუნველყოფით, მათი სათანადოდ დაფასებითა და მათთვის შესაბამისი ანაზღაურების გამოყოფით.
- არის ოჯახზე ორიენტირებული. სკოლის პერსონალი ცდილობს, იმუშაოს ოჯახებთან და გააძლიეროს ისინი, უზრუნველყოს ბავშვებს, მშობლებსა და მასწავლებლებს შორის თანამშრომლობაზე დაფუძნებული ურთიერთობის ჩამოყალიბება.

ზემოთ მოყვანილი დებულებები მხოლოდ ძირითად მახასიათებლებს წარმოადგენს, მაგრამ მათი გამოყენება შესაძლებელია ორგანიზაციული ჩარჩოს სახით და სკოლის მეთოდისტებს შეუძლიათ, მიუსადაგონ ისინი კონკრეტული სკოლის გარემოს. ზემოთ მოყვანილი პრინციპები შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას კითხვების სახით, სკოლებში გახორციელებული კონკრეტული პრაქტიკის შეფასებისას. არის ჩვენ მიერ შერჩეული პოლიტიკა ბავშვზე ორიენტირებული? უწყობს იგი ხელს მოსწავლის

უფლებების დაცვასა და მისი მოვალეობების გახორციელებას? იძლევა იგი საკმარის შესაძლებლობას სკოლაში მიმდინარე პროცესებში მოსწავლეების მონაწილეობისათვის? შედეგიანია თუ არა მოსწავლეთა ჩართულობა პროცესებში და შეუძლიათ თუ არა მათ ზეგავლენა იქონიონ კონკრეტულ პროცესებზე? ამავე პრინციპებზე დაყრდნობით, შესაძლებელია მთელი სკოლის ჩართვა სასკოლო ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში, ადამიანის უფლებათა ღირებულებების დამკვიდრების საქმეში: სწავლა, სკოლის მართვა-განვითარება და სკოლისა და საზოგადოების პოლიტიკა.

შესაძლებელია შევთანხმდეთ, რომ ადამიანის უფლებები სკოლაში მხოლოდ სასწავლო საგანს არ წარმოადგენს, არამედ სკოლის ცხოვრების წესია. ეს არ არის მხოლოდ რამდენიმე მასწავლებლის კეთილი ნების საფუძველზე შექმნილი რამ, არამედ არის სკოლის ხელმძღვანელობის და მასწავლებელთა აბსოლუტური უმრავლესობის მოწოდება, რაც დღეს იშვიათობას წარმოადგენს, თუმცა საწყისი შედეგები პერსპექტიულია.

გაერთიანებულ სამეფოში შექმნილი, ჰემპშირის საგრაფოს საბჭოს ინიციატივა, რომელიც ცნობილია შემდეგი სახელწოდებით „Rights, Respect, Responsibility” (RRR) – „უფლებები, პატივისცემა, პასუხისმგებლობა“ - წარმოადგენს სკოლის ერთიან მიდგომას, რომელიც ბავშვის უფლებების შესახებ გაერთიანებული ერების კონვენციას ეყრდნობა.²⁵ მის საყოველთაო პრინციპებში ხაზგასმულია ყველა ბავშვის უფლებების დაცვის აუცილებლობა, საჭიროება იმისა, რომ ბავშვებს დავეხმაროთ, გააცნობიერონ თავიანთი პასუხისმგებლობები და უზრუნველვყოთ ისინი სწავლებისა და სწავლის შესაბამისი გარემოთი. ეს პრინციპები გამოიყენება სკოლის საზოგადოების ყველა წევრის მიერ, დემოკრატიული მოქალაქის ფუნქციის შესრულებისა და ადამიანის უფლებათა პატივისცემის ხელშეწყობის მიზნით. აღნიშნულ პროგრამაში ჩართულია ასობით დაწყებითი სკოლა და, ასევე, 50 საშუალო და სპეციალიზებული სკოლა. პროგრამის ძირითად მახასიათებლებს წარმოადგენს შემდეგი:

²⁵ჰემპშირის საგრაფოს საბჭო (2009 წელი) „Rights, Respect, Responsibility – უფლებები, პატივისცემა, პასუხისმგებლობა: სკოლის ერთიანი მიდგომა“, ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლება ევროპის, ცენტრალური აზიისა და ჩრდილოეთ ამერიკის სასკოლო სისტემებში: საუკეთესო პრაქტიკის სახელმძღვანელო, ევროპაში უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია, ვარშავა, გვ 72-74.

- ბავშვის უფლებების შესახებ კონვენცია ისწავლება საგნის სახით და ქმნის სკოლის ეთოსის, სწავლებისა და სწავლის ჩარჩოებს.
- ბავშვები და ახალგაზრდა თაობა აღქმულია, როგორც მოქალაქეები და მათდამი მოპყრობაც შესაბამისია.
- ხელი ეწყო ბავშვების ინდივიდუალობასა და მათ თვითშეფასებას იმგვარად, რომ ისინი თავს გრძნობენ სრულუფლებიან პიროვნებად, როგორც მოზრდილები.
- ადამიანის უფლებები ჩართულია მთელ რიგ სასკოლო დისციპლინებში, მათ შორის, ლიტერატურაში, მათემატიკაში, საბუნებისმეტყველო საგნებსა და ისტორიაში, მასწავლებლები, რეგულარული სამუშაოს შესრულებისას, მუდმივად ხელმძღვანელობენ ადამიანის უფლებებით.
- ჩამოყალიბებულია სწავლებისა და სწავლისადმი უფრო დემოკრატიული დამოკიდებულება (რომელიც ემყარება ჩართულობასა და უფლებებს).
- დგება საკლასო ქარტია უფლებებისა და პასუხისმგებლობების შესახებ, რომელსაც ხელს აწერენ როგორც მოსწავლეები, ასევე, მასწავლებლები.

სკოლების მიერ გაკეთებულ ანგარიშში ნათქვამია, რომ ინიციატივა „Rights, Respect, Responsibility” (RRR) – „უფლებები, პატივისცემა, პასუხისმგებლობა“ გამოყენებულია მათი მუშაობის უმეტეს სფეროში (მაგალითად, სკოლის ჯანსაღი გარემო, ურთიერთობების სწავლება, ნარკოტიკების ავადმომხმარებლის პრევენცია, ემოციური წიგნიერება, სკოლის საბჭო), რომელიც შეიძლება დაკავშირებულ იქნეს ბავშვის უფლებების შესახებ ქარტიაში შესულ მუხლებთან. სკოლის საზოგადოების წევრები დიდად აფასებენ იმ ფაქტს, რომ მათ სკოლაში დანერგილი ღირებულებები და ქცევის კოდექსი ეფუძნება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტებს.

2008 წელს დასრულდა სამწლიანი შეფასების პროგრამა, რომელმაც აჩვენა, მნიშვნელოვანი გავლენა სკოლის გარემოზე იმ სკოლებში, სადაც სრულად იყო დანერგილი ინიციატივა „Rights, Respect, Responsibility” (RRR) – „უფლებები, პატივისცემა, პასუხისმგებლობა“. ეს გავლენა გულისხმობს დადებით შედეგებს მოსწავლეების მხრიდან მათი უფლებების გაცნობიერების, სხვათა უფლებებისადმი პატივისცემისა და სკოლის აქტივობებში ჩართულობისა და მონაწილეობის ხარისხის

თვალსაზრისით. მასწავლებლების ანგარიშში აღსანიშნავია ნაკლები დამაბულობა მოსწავლეებთან ურთიერთობისას და მეტი კმაყოფილება გაკვეთილების ჩატარებისას. ამგვარად, ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომით მიღწეულ იქნა როგორც საზოგადოების წევრების ღირსების შეგრძნების ამაღლება, ასევე, სკოლის უნარის ამაღლება, წარმატებით ჩართოს მოსწავლეები სწავლების პროცესში, რაც მის აკადემიურ მოვალეობას წარმოადგენს.